

2010-2020

Beheerplan *Moersbergen, Hoog Moersbergen en Stameren*

Stichting Het Utrechts Landschap

Stichting Het Utrechts Landschap
Postbus 121
3730 AC De Bilt
030 220 55 55

info@utrechtslandschap.nl
www.utrechtslandschap.nl

Inhoud

Samenvatting	3
1 Moersbergen, Hoog Moersbergen en Stameren	5
1.1 Ligging	5
1.2 Geomorfologie en landschap	6
1.3 Waterhuishouding	7
1.4 Cultuurhistorie	7
Archeologie	7
Ontginningen	8
Landgoed Moersbergen	8
Hoog Moersbergen en Stameren	13
1.5 Ecologie	15
Hoog Moersbergen en Stameren	15
Moersbergen	16
1.6 Recreatie	20
1.7 Beleid	20
1.8 Evaluatie beheer	21
Moersbergen	21
Hoog Moersbergen en Stameren	22
2 Doelstellingen	23
2.1 Moersbergen	23
Cultuurhistorie	23
Bos	24
Agrarische gronden	25
Droge graslanden	25
Waterhuishouding	26
2.2 Stameren	26
2.3 Hoog Moersbergen	27
2.4 Recreatie	27
2.5 Externe wensen	28
3 Inrichtings- en beheermaatregelen	29
3.1 Inrichtingsmaatregelen	29
Moersbergen	29
Stameren	29
3.2 Beheermaatregelen	30
Moersbergen	30
Hoog Moersbergen en Stameren	33
3.3 Monitoring	34

Literatuur	35
Bijlage 1 Kaart eigendommen Moersbergen 1860	36
Bijlage 2 Redengevende beschrijving en begrenzing RCE	37
Bijlage 3 Plankaart Landlab herinrichting Moersbergen	39
Bijlage 4 Afdelingen vak 5 ('uitbreiding Leeuwenburg')	40
Bijlage 5 Vak- en afdelingskaart Landgoed Moersbergen	41
Bijlage 6 Beheerkaart Hoog Moersbergen en Stameren	42
Bijlage 7 Beheerkaart Moersbergen	43

Samenvatting

De drie gebieden Stameren, Hoog Moersbergen en Moersbergen vormen een dwarsprofiel van de Utrechtse Heuvelrug: van hoog naar laag en van droog naar oorspronkelijk vochtig. Door, via het potstalsysteem, voedingsstoffen van de Utrechtse Heuvelrug te halen ontstond een spoor van rijke landbouwgronden aan de voet van de Heuvelrug. De bodem van Moersbergen bestaat voor een groot deel uit deze relatief rijke enkeerdgronden. Met name het zuiden van Moersbergen was vroeger behoorlijk nat. Hier ligt de overgang naar de Langbroeker Wetering.

Moersbergen kent een rijke historie. De eerste bewoningssporen dateren reeds uit de ijzertijd. Veel meer is bekend over de cultuurhistorie sinds de late middeleeuwen en de stichting van de ridderhofstad. Het landgoed heeft zowel een formele tuin- en parkaanleg gekend als een landschappelijke. Van beide stijlen zijn structuren en elementen bewaard gebleven. De formele oprijlaan met uitzicht op het kasteel is tot op de dag van vandaag een van de blikvangers van het landgoed. De niervormige vijverpartij, met het parkbos en de verdiepte weide, zijn mooie voorbeelden van de landschappelijke stijl. Landschap-pelijk is het gebied fraai, met een prachtige afwisseling tussen open en gesloten. Vanaf de 19^e eeuw is er op grote schaal geëxperimenteerd met bosbouw op Moersbergen en Hoog Moersbergen. Oude Weymouthdennen en Europese lorken herinneren aan die tijd.

Verdroging en agrarisch gebruik hebben grote gevolgen gehad voor de ecologische waarde van Moersbergen. Veel soorten van vochtige, vrij schrale omstandigheden zijn verdwenen. Het bos is gevarieerd, wat terug te zien is in de broedvogelbevolking. De westelijke 'uitbreiding Leeuwenburg' bestaat grotendeels uit uitheems naaldhout. Het noorden van Hoog Moersbergen wordt gekenmerkt door een grotendeels spontaan en inheems, vrij jong bos, het zuiden door gemengd ouder bos, terwijl Stameren voor het grootste deel uit naaldhout bestaat, een flink deel uitheems. De heideveldjes zijn botanisch waardevol, met zeldzame soorten als kruipbrem. Reptielen als de levendbarende hagedis voelen zich hier thuis.

Het beheer de komende jaren zal zich op Moersbergen aan de ene kant richten op behoud en herstel van de cultuurhistorische dragers en aan de andere kant op versterken van de ecologische waarde. Het eerste door verrommeling tegen te gaan, lanen strak te beheren en het parkbos een opknapbeurt te geven. Het tweede – de ecologische waarde – door meer geleidelijke overgangen tussen bos en open ruimte, een inheems bos van soorten met basisch strooisel, natuurvriendelijke oevers en poelen en verschraling van twee graslandjes. Op Stameren wordt de heide flink uitgebreid en daarmee de ruimte voor zeldzame soorten als levendbarende hagedis. De overgangen naar het bos worden geleidelijker gemaakt. Het bos op zowel Stameren als Hoog Moersbergen wordt gestuurd richting een meer inheems type. Zowel Stameren als Hoog Moersbergen vormen een belangrijke schakel tussen de noordelijke en zuidelijke Heuvelrug, zeker als straks het ecoduct over de A12 gerealiseerd is. Het noordelijke deel van Hoog Moersbergen wordt om die reden rustiger gemaakt.

Recreanten zijn van harte welkom in het plangebied. De vele paden en lanen bieden volop mogelijkheid om van het gebied te genieten. Op Moersbergen worden de wandelmogelijkheden uitgebreid met een deel van het parkbos. Daarnaast worden ruiters en wandelaars beter van elkaar gescheiden.

1 Moersbergen, Hoog Moersbergen en Stameren

1.1 Ligging

De drie gebieden samen vormen een dwarsdoorsnede van de zuidwestelijke Utrechtse Heuvelrug. Ze beslaan de gradiënt van hoog naar laag en daarmee verbonden vocht en voedselrijkdom. Aan de noordzijde wordt het gebied begrensd door de A12, aan de zuidzijde door de Gooyerwetering en de komkleigronden van de Langbroeker Wetering. Het landgoed Moersbergen ligt op de overgang

van de Heuvelrug naar het Kromme Rijngebied. De eenheid Moersbergen bestaat uit het eigenlijke landgoed en de 'uitbreiding Leeuwenburg' in het westen. Tussen Moersbergen en Hoog Moersbergen ligt de stedelijke bebouwing van Doorn. In de 19de eeuw vormden deze twee gebieden samen landgoed Moersbergen. Voor de topografie, zie kaart 1 en 2; voor de oppervlakteverdelingen, zie tabel 1.

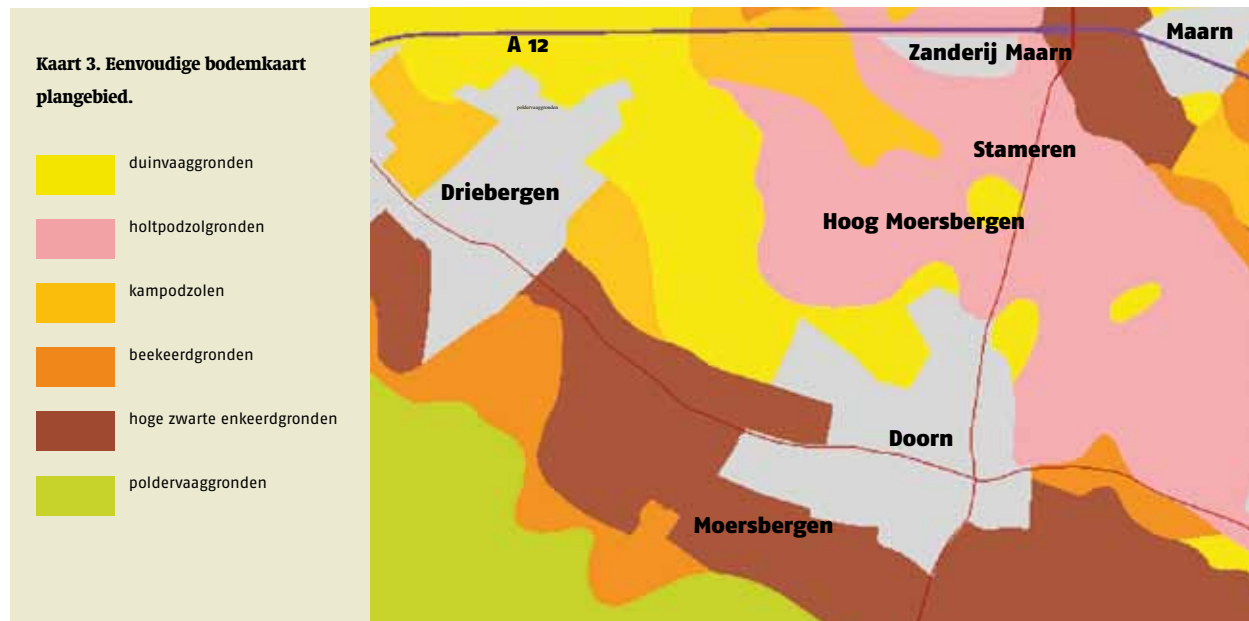
tabel 1. Oppervlakteverdeling plangebied. Moersbergen inclusief de 'uitbreiding Leeuwenburg'

Gebied	Oppervlakte in ha	Eigendom sinds
Moersbergen Hoog	97 (76/21)	1963/1982
Moersbergen	58	1957
Stameren	63 (5,5/57,5)	1976/1987
Totaal	218	

Kaart 1. Eenvoudige topografie Stameren en Hoog Moersbergen

Kaart 2. Topografie Moersbergen

1.2 Geomorfologie en landschap

De Utrechtse Heuvelrug is gevormd in de voorlaatste ijstijd (het saalien). Grof zand en grind, eerder afgezet door de Rijn en Maas, werden door gletsjers die het noorden van Nederland bedekten vooruit gestuwd, waardoor een stuwwal ontstond. Zowel Hoog Moersbergen als Stameren liggen op de stuwwal. Stameren ligt op de Maarnse berg, met 48m boven NAP een van de hoogste delen van de Heuvelrug. Bij het opwarmen van het klimaat smolt de gletsjer. Het ijssmeltwater erodeerde de stuwwal en voerde grof grindhoudend zand naar lageregelegen gebieden (fluvioglaciale afzettingen).

Tijdens de laatste ijstijd (het weichselien) bereikte het landijs Nederland niet meer, maar er heerste een toendraklimaat met permanent bevroren bodems (permafrost). Gevallen sneeuw en de bovengrond konden in het voorjaar en zomer deels ontdooien. Dit sneeuwmeltwater kon niet in de diepere ondergrond wegzakken, waardoor de ontdooide toplaag verzadigd raakte met smeltwater. Het water verzamelde zich in laagtes en stroomde op hellingen geconcentreerd als beekjes af. Deze beekjes sneden zich in de ondergrond, waardoor sneeuwmeltwaterdalen ontstonden. Stameren en Hoog Moersbergen worden doorsneden door drie (delen van) sneeuwmeltwaterdalen. Beide gebieden zijn aardkundig waardevol.¹

Tegen het einde van de laatste ijstijd verdween de permafrost geleidelijk. Doordat het vegetatiedek nog niet ontwikkeld was had de wind vrij spel. Rondom de Heuvelrug werd een gordel van fijn, soms lemig, zand afgezet (boven op de fluvioglaciale afzettingen): de (gordel)dekzanden.²

Door de overheersende (zuid)westenwinden ontstonden dekzandruggen met een W-O of ZW-NO-oriëntatie. Een ruggetje is te vinden op Moersbergen. Toen vegetatie terugkeerde bij het opwarmen van het klimaat legde deze de dekzanden vast.

Tijdens het holoceen is in het uiterste zuidoosten van Moersbergen door de Kromme Rijn een dun laagje klei afgezet. Door het opbrengen van potstalmest is deze lutumrijke laag enkele decimeters onder het maaiveld komen te liggen.

De bodems van Stameren en Hoog Moersbergen bestaan uit holtpodzolgronden, haarpodzolgronden en duinvaaggronden. De grofheid en het leemgehalte van het zand zijn variabel en daarmee de voedselrijkdom. In het voedselrijkere moedermateriaal ontwikkelen zich holtpodzolen, in voedselarmere materiaal haarpodzolen. In beide bodems begint het grind ondieper dan 40cm.

Door het potstalsysteem zijn eeuwenlang grote hoeveelheden voedingsstoffen getransporteerd van het plateau en de helling naar de voet van de Utrechtse Heuvelrug. Rondom de Heuvelrug ligt daardoor een brede band van zwarte enkeerdgronden. De bodem van Moersbergen bestaat voor het overgrote deel uit deze enkeerdgronden. Op de Heuvelrug werden door dit systeem bodems dermate uitgeput dat er stuifzanden ontstonden. In deze gronden heeft nog nauwelijks bodemvorming plaatsgehad, het zijn duinvaaggronden. Door het stuiven van zand werden ook oudere bodems overstoven. Lokaal kunnen die dicht aan de oppervlakte komen. Deze wat voedselrijkere bodems hebben een gunstige invloed op de groei van bomen. Zie kaart 3

¹ Zoals aangegeven in de Atlas aardkundig waardevolle gebieden van de Provincie Utrecht (2003).

² Deze dekzanden horen tot de formatie van Twente.

voor een globaal overzicht van de bodems in het plangebied.

In het uiterste zuiden van Moersbergen komen ook beekerdgronden voor. Beekerdgronden komen onder natte omstandigheden tot ontwikkeling en liggen dus in de laagste terreindelen, meestal in beekdalen. Het voorkomen van dit bodemtype op Moersbergen hangt waarschijnlijk samen met het (vroegere) uittreden van kwel.

1.3 Waterhuishouding

Op zowel Hoog Moersbergen als Stameren is de vegetatie afhankelijk van hangwater. De grondwatertrap bedraagt: VII*, wat inhoudt dat het grondwater altijd dieper ligt dan 1,40m beneden maaiveld. Het water dat op de Heuvelrug infiltreert, kwelt in het laaggelegen Langbroeker-Weteringgebied omhoog (de regionale kwelstroom) en stroomt dus onder Moersbergen door. Omdat de dekzand- en stuwwalpakketten van de zuidwestelijke Heuvelrug goed doorlatend zijn vindt geen opbolling van de grondwaterspiegel plaats. Waardoor het zijdelings afstromende grondwater niet extra wordt opgezet en er dus geen natuurlijke waterlopen zijn.

Het noordelijke deel van landgoed Moersbergen heeft grondwatertrap VII (gemiddelde hoogste grondwaterstand: >80cm beneden maaiveld; gemiddelde laagste grondwaterstand: >120cm beneden maaiveld) en VII*, het zuidelijke deel V (gemiddelde hoogste grondwaterstand: <40cm beneden maaiveld; gemiddelde laagste grondwaterstand: >120cm beneden maaiveld).

Het zuidelijke deelgebied van Moersbergen (ca. 40ha) is verdroogd. Vanaf eind jaren zestig van de 20ste eeuw is de grondwaterstand met minimaal 15cm gedaald. Verdroging wordt ook door de vegetatie geïndiceerd. Het karakter van de vegetatie van het zuidelijk parkbos is veranderd van een broekbos naar een vochtig loofbos. Alleen in de greppels en slootjes zijn nog planten van moerasbossen te vinden, waaronder kwelindicerende soorten als de slanke waterkers. Een deel van deze greppels zijn de restanten van visvijvers, bekend onder de naam 'snoekvijvers' (zie par. 1.4). In het grasland van het parkbos groeit veel pitrus, indicatief voor wisselende waterstanden en hoge fosfaatgehalten in de bodem. De westelijke graslanden zijn tegenwoordig droog en matig voedselrijk. In deze graslanden ligt op de overgang naar het bos een poel. De oostelijke graslanden bestonden in 1984 nog uit kamgrasweides met langs de slootkanten vegetaties van natte schraalgraslanden. Deze karakteristieke vegetaties zijn nu verdwenen.

In de winterperiode treedt kwel op in de sloten, in de zomer is er sprake van infiltratie. Naast het wateroverschot uit

de winter wordt water in de sloten dan aangevuld vanuit het landbouwgebied ten zuiden van de Gooyerdijk. Het peilbeheer is gericht op een lager winterpeil en een hoger zomerpeil, tegenovergesteld aan de natuurlijke situatie. Op de percelen infiltreert in de winter regenwater, in de zomer treedt er netto verdamping op. Het water dat vooral 's winters in de sloten opkwelt is lokaal geïnfilteerd. De kwaliteit van het water op Moersbergen duidt op een lokale regenwaterbron met een lichte bijmenging van meststoffen en inlaatwater. Het zure regenwater wordt gebufferd door kalk in de bodem, het water is rijk aan calcium en bicarbonaat. Dit systeem is vrij stagnant, wat blijkt uit de lage gehalten aan sulfaat en nitraat.³

De slotvijver is in 2002 gebaggerd. De waterkwaliteit is goed, omdat grondwater wordt opgepompt en de vijver ingelaten. Het doel van deze maatregel is de bescherming van het houten fundament van het landhuis. Overtollig water kan door een sloot ten westen van de oprijlaan richting Gooyerdijk worden afgevoerd.

1.4 Cultuurhistorie

Archeologie

Ongeveer vijfduizend jaar geleden maakten rondtrekkende jagers en verzamelaars geleidelijk plaats voor landbouwers. De voet van de stuwwal en de randen van het dekzand hadden de voorkeur voor vestiging. Van de grafcultuur van deze eerste landbouwers zijn op de zuidflank van de Heuvelrug tussen Doorn en Rhenen veel tastbare sporen terug te vinden. Ook in (de omgeving van) het plangebied hebben deze landbouwers sporen achtergelaten. De archeologische verwachtingswaarde van een groot deel van het plangebied is groot (zie kaart 4 en 5).

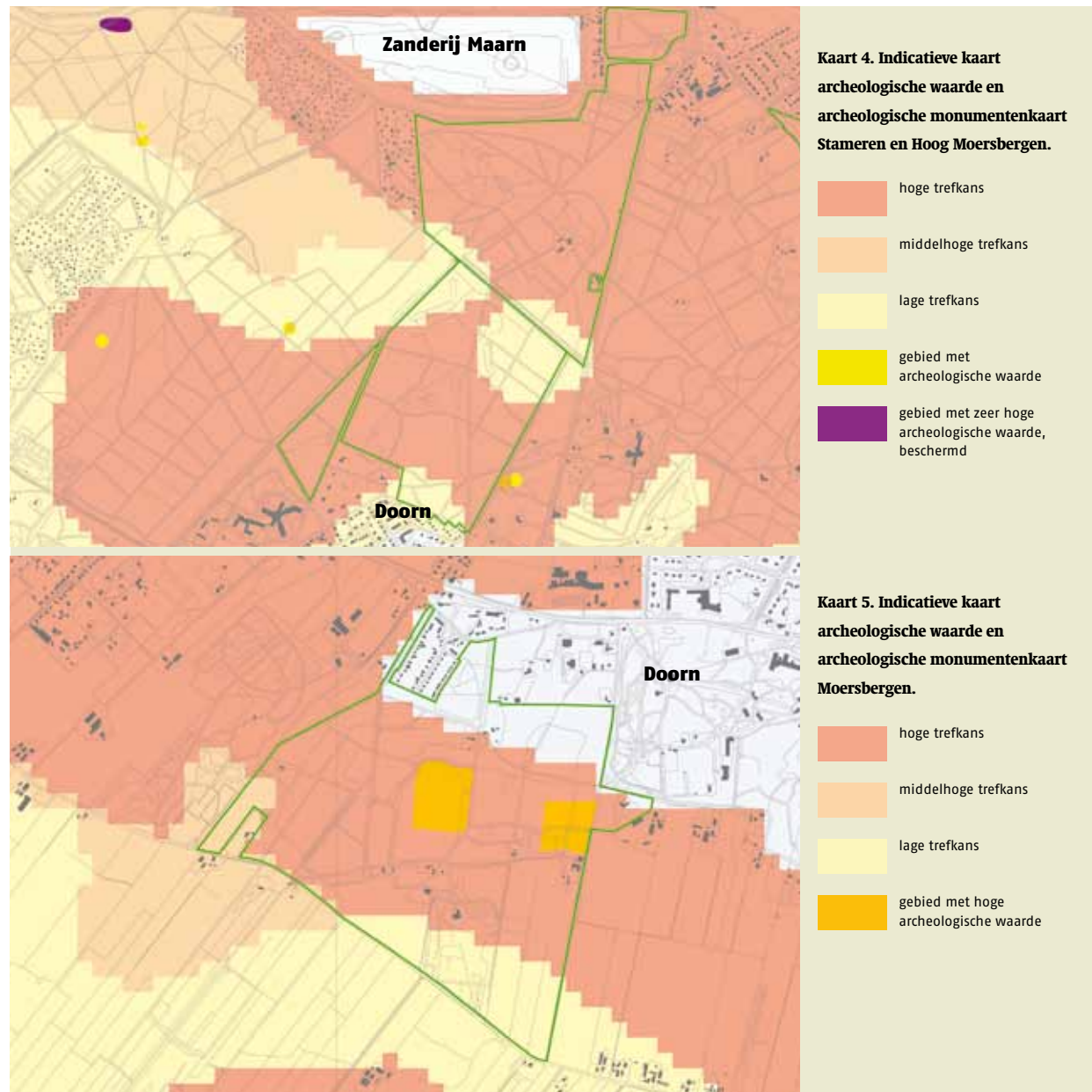
Direct ten oosten van Hoog Moersbergen liggen twee grafheuvels.⁴ Eén waarschijnlijk uit het laatneolithicum. Beide heuvels moeten nog onderzocht worden. Op het landgoed Stameren liggen kleine heuveltjes in de buurt van het westelijke heideveldje. Er werd gedacht dat dit mogelijk urnheuvels waren. Proefsleufonderzoek heeft aangetoond dat er toch sprake is van natuurlijke heuvels. Daarom is het terrein afgevoerd van de archeologische monumentenkaart. Op het terrein liggen ook enkele grote zwerfkeien, waarschijnlijk een kunstmatige formatie. De betekenis van deze formatie is onduidelijk.

Op het landgoed Moersbergen zijn op twee locaties bewoningssporen (nederzetting) uit de ijzertijd (800–12 v.Chr.) gevonden.⁵ Deze locaties zijn archeologische waardevol (zie kaart 5). Tot op heden zijn er geen oudheidkundige vondsten aangetroffen.

³ Stagnant water is vaak zuurstofloos, in combinatie met een hoog organisch stofgehalte wordt sulfaat omgezet in sulfiet, wat in oppervlakte water een typische geur van rotte eieren verspreidt.

⁴ Monumentnummers: 2858, 2871.

⁵ Monumentnummers: 4758 en 4759.

Ontginningen

De Langbroeker Wetering werd na het afdammen van de Kromme Rijn (1122) gegraven als ontginningsbasis midden in het komkleigebied. Aan weerszijden werden 1250m lange kavels haaks op de basis ontgonnen, afgesloten met een achterkade. Alles volgens het cope-systeem. Er werd een cope-overeenkomst afgesloten tussen de bisschop van Utrecht en ontginner. Tegen wederdiensten mocht een stuk moerasland in cultuur gebracht worden. De Gooyerdijk, zuidgrens van Moersbergen, was de noordelijke achtergrens van deze ontginningen. De ontginningen van de Langbroeker Wetering staan dus haaks op de Gooyerdijk. Dat is niet het geval voor de kamptontginning van Moersbergen die

diagonaal staat op de Gooyerdijk (goed zichtbaar op kaart 6).

Landgoed Moersbergen

De oudste vermelding van Moersbergen dateert uit 1435, toen Steven van Sleen met het kasteel werd beleend.⁶ In 1539 werd Moersbergen als ridderhofstad erkend. Erkenning als ridderhofstad was zeer voordelig, het betekende dat de eigenaar geen belasting hoefde te betalen over het onroerend goed en mocht deelnemen in het bestuur (de Staten van Utrecht). Er moest wel aan een aantal voorwaarden worden voldaan om door de landsheer (eerst de bisschop, later de koning van Spanje) erkend te worden. De bezitter moest behoren tot het ridderschap (familietraditie), het

gebouwencomplex moest de uiterlijke kenmerken van een ridderwoning hebben en er diende een boerderij bij het gebouwencomplex te horen.

De vroegste gedetailleerde kaart van Moersbergen stamt uit 1706, gemaakt door Justus van Broeckhuysen (zie kaart 6). Op deze kaart is een eenvoudige classicistische aanleg zichtbaar. Het kasteel lag binnen een dubbel grachtenstelsel met aan de noordkant een voorburcht en voorplein met bijgebouwen. Het kasteel was bereikbaar via een brede rechte toegangslaan, die ook als zichtas fungeerde. Deze laan eindigde bij de huidige Molenweg. De oprijlaan is tussen de eerste gracht en de voorburcht omgeven door met bomen beplante percelen (een groter perceel naar het oosten). Het betrof mogelijk boomgaarden. Een geometrisch ingedeelde

moestuin (vier vakken) lag aan de oostzijde van het kasteel. Achter het kasteel lagen regelmatige compartimenten met boombeplantingen en graslanden omzoomd door houtsingels. Daarnaast is een lange rechte waterpartij zichtbaar, een visvijver. Restanten van deze visvijver (de 'snoekvijvers') zijn nu nog aanwezig in het parkbos.

Na 1750 wordt de aanleg van het landgoed gemoderniseerd in de formele stijl. Naar de mode uit die tijd werden twee sterrenbossen aangelegd (zie kaart 7). Het lanenstelsel blijft geometrisch. De oprijlaan wordt verlengd tot de weg Driebergen-Doorn. Zowel op de kaart uit 1706 als op de TMK-kaart⁷ uit 1832 is zichtbaar dat de grote akker schuin voor het huis doorsneden wordt door een recht pad. Ook loopt door

⁶ In ruil voor diensten beleende de keizer of koning een dienaar met een stuk land. Het land werd tijdelijk uitgeleend. De leenman, die het beneficium ontving, beloofde trouw aan de heer. Dit beneficium was erfelijk (Olde Meierink, et al., 1995).

⁷ Topografische en Militaire Kaart

Kaart 7. TMK, 1830-1850 Moersbergen en omgeving (bron: www.watwaswaar.nl)

Kaart 8. Topografische kaart. L: verkend 1889, gedeeltelijk herzien 1900, uitgave 1905, R: verkend in 1885 en 1891, uitgave 1903

Kaart 9. Topografische kaart. L: verkend 1869, herzien 1906, R: verkend 1885 en 1891

het zuidwestelijke weidegebied een laan naar de Gooyerdijk. Met de aanleg van de sterrenbossen komt het pad door de akker in het verlengde te liggen van de oost-westlaan van het westelijke sterrenbos.

Het landgoed was sinds 1743 in bezit van het geslacht d'Ablaing. Het huis is in de 19de eeuw twee keer verbouwd, in 1824 en 1866, beide in neogotische stijl. Bij de eerste verbouwing werd de tuin bij het kasteel in landschappelijke stijl omgevormd (tussen 1824 en 1832). De dubbele gracht werd vergraven en omgevormd naar een niervormige vijverpartij met een ovaal eiland in het oosten (zie kaart 7 en Bijlage 1). Er loopt vanaf het huis een zichtas in oostelijke richting, over de vijver naar de weilanden. Waar nu de boomgaard ligt, lag in het verlengde van deze zichtas een zichtlaan. De gebouwen op het voorplein werden gesloopt. Het voorplein werd omgevormd tot een open ruimte. De noordgracht werd behouden. Nieuwe bijgebouwen verzezen ten noordwesten van het huis. Opvallend is dat de lange oprijlaan enkele graden naast de as van het huis is geprojecteerd.

Bij het aanleggen van deze landschappelijke tuin, bleef de geometrische hoofdstructuur behouden.

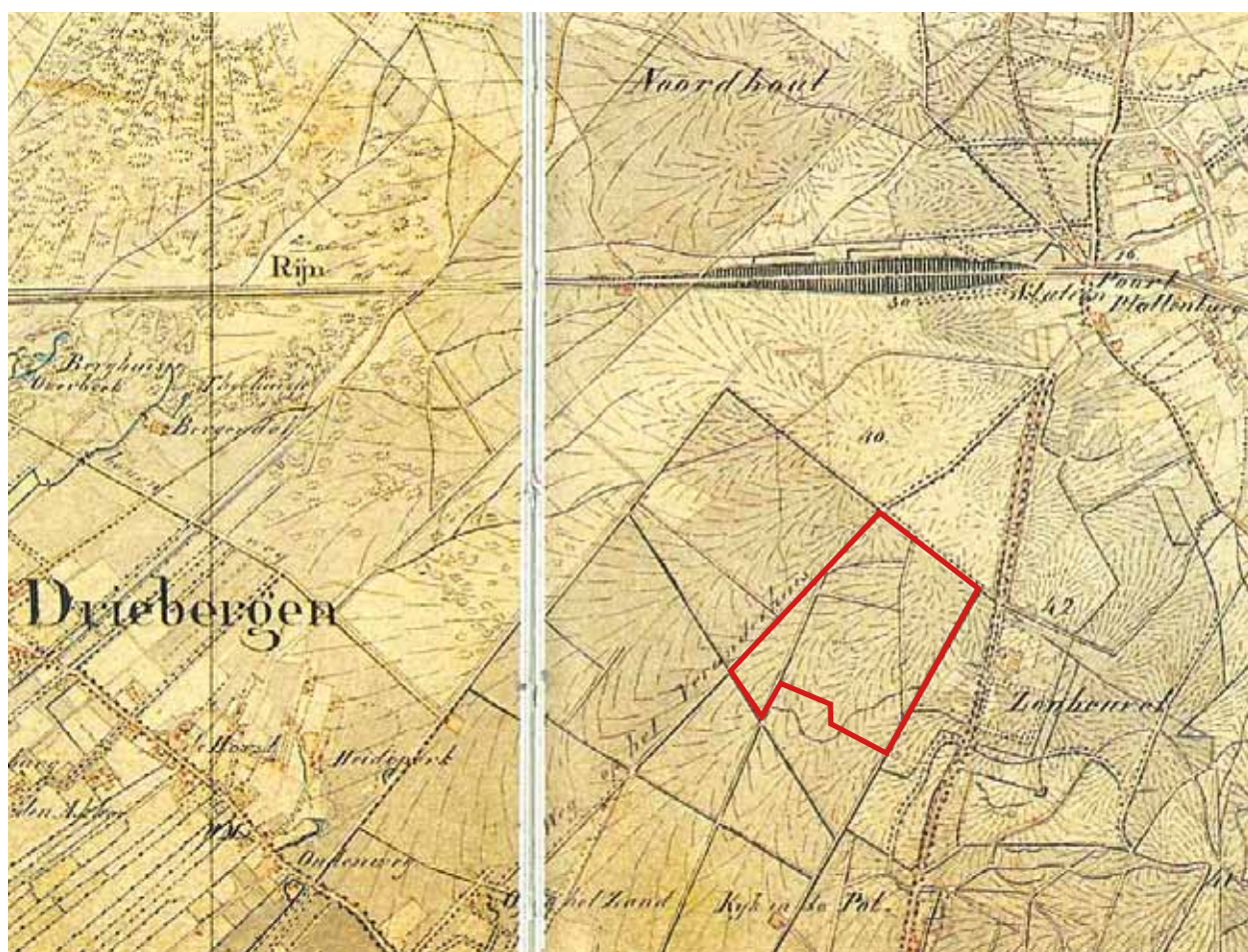
Aan het einde van 19de eeuw is het einde van de oprijlaan naar het westen verlegd (vergelijk kaart 7 en 8). Voor het huis wordt een verdiepte wei aangelegd, zodat de perspectiefwerking van de laan op het huis behouden blijft. Op kaart 8 is het sterrenbos nog aanwezig, evenals de laan door de centrale akker. Deze laan eindigt aan de westzijde in een heuvel die fungeerde als ijskelder⁸ en waarschijnlijk als uitzichtpunt. De aanplant van het (dennen)bos dat

zichtbaar is op de eerste TMK wijkt bij de ijskelder in een bocht terug. Zo bleef het uitzicht op de akkers behouden. Deze heuvel had op het oosten een ingang (tot 1962). Over de ijskelder is verder helaas niets bekend. Op kaart 9 is het sterrenbos aangetast. De laan door de akker is verdwenen, midden op de akker is een boom(groep) aangeplant. Of deze boomgroep ooit bestaan heeft is de vraag, op de kaart van 1926 is de groep alweer verdwenen. Op kaart 8 is te zien dat de moestuinen verplaatst zijn naar de bijgebouwen.

Onder de d'Ablaings was het landgoed Moersbergen een stuk groter dan tegenwoordig. Het huidige Hoog Moersbergen was verbonden met Moersbergen en vormde één groot landgoed (zie Bijlage 1). Rond 1850 was Moersbergen eigendom van Johan Daniel Cornelis Carel Wilhelm baron d'Ablaing van Giessenburg. Bij zijn dood in 1859 was het goed ongeveer 600ha groot. In 1897 koopt Anna Catharina van Luden het kasteel Moersbergen en een klein deel van het landgoed. Het deel wat Van Luden kocht is ongeveer het huidige beschermde landgoed Moersbergen.

Baron d'Ablaing experimenteerde veel met uitheemse boomsoorten. Hij experimenteerde met Weymouthden, Oostenrijkse den en Europese lariks. Die laatste soort had flink te lijden van insecten. Over de kwaliteit van het hout van de Oostenrijkse den was de baron niet erg te spreken. Omvangrijke Europese larixen en Weymouthdennen zijn nog steeds op het landgoed aanwezig. Tussen 1900 en 1925 is het sterrenbos veranderd in een landschapspark. In het parkbos ten zuiden van het huis is een zichtas naar de Gooyerdijk gecreëerd.

⁸ Of hier daadwerkelijk een ijskelder heeft gelegen is de vraag. Volgens de redengevende beschrijving wel.

Kaart 10. TMK 1830-1850 Hoog Moersbergen en omgeving. De rode contour geeft de huidige ligging van Hoog Moersbergen weer. †

Kaart 11. Topografische kaart 1903, verkend in 1885 en 1891 ←

Foto 1. Het kasteel voor de verbouwing van 1927, nog in neogotische staat. Tussen 1905 en 1910

Foto 2. Het kasteel na de verbouwing. Tussen 1928 en 1935

In 1927 wordt het neogotische kasteel teruggebracht in 'oude staat' (foto 1 en 2).

Landgoed Moersbergen is een beschermd rijksmonument.⁹ Voor de redengevende beschrijving en begrenzing zie Bijlage 2.

Hoog Moersbergen en Stameren

Het landgoed Moersbergen was aan het begin van de 18de eeuw veel groter dan de huidige begrenzing. De bezittingen gingen door tot de Oude Arnhemse Bovenweg (toen nog: Den Booven Weg). Dit betekent dat in die tijd het huidige Hoog Moersbergen nog geen onderdeel van het landgoed vormde. Op kaarten uit de 18de eeuw wordt echter wel een Moersbergse Warande vermeld (ten noorden van de

Driebergsestraatweg). Van de eigendomskaart uit 1860 (zie Bijlage 1) valt af te leiden dat het huidige Hoog Moersbergen in die tijd wel onderdeel van het landgoed uitmaakte. Aan het begin van de 19de eeuw is begonnen met de bebossing van Hoog Moersbergen. Op de TMK 1830-1850 (zie kaart 10) is te zien dat Hoog Moersbergen vrijwel geheel bebost was. Kaarten uit het einde van de 19de eeuw (zie kaart 11) laten zien dat het gebied voor meer dan 95 procent is ingeplant met naaldbout (onder de d'Ablaings).

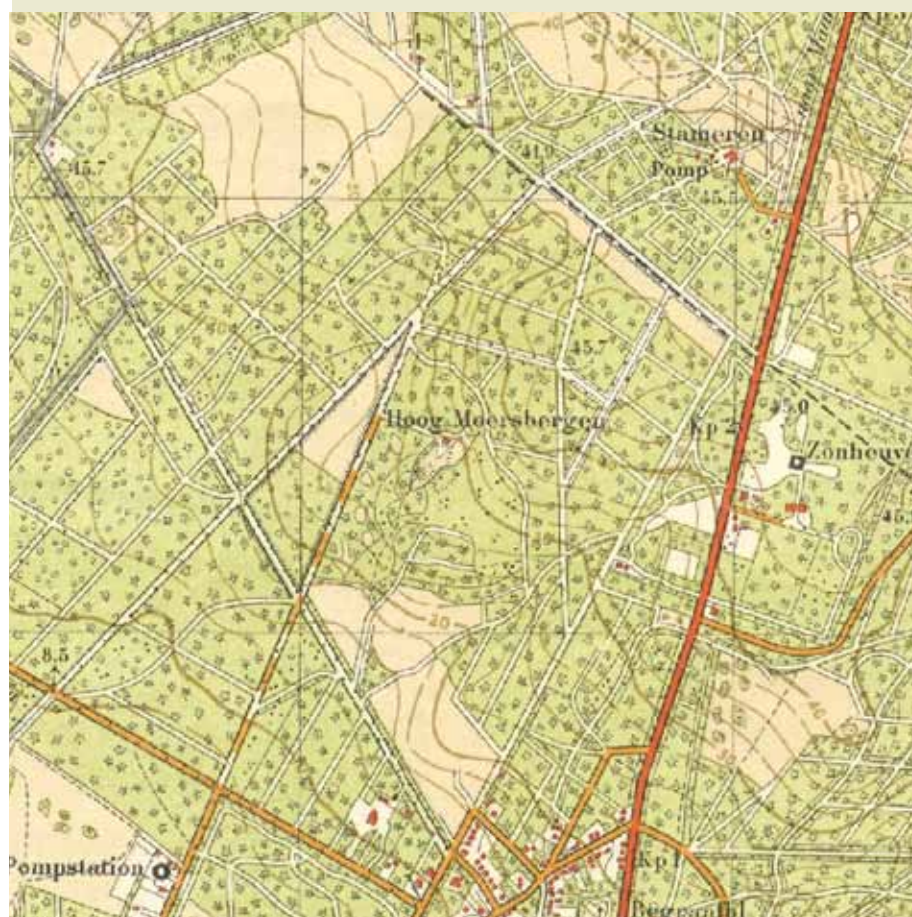
Na de dood van J.D.C.W. d'Ablaing werden grote stukken van het landgoed Moersbergen verkocht. Rond 1900 wordt er een landhuis gebouwd (foto 3 en 4) om in 1935 alweer afgebroken te worden. In die tijd is een deel van het bos

⁹ Monumentnummer 511555.

Kaart 12. Topografische kaart 1912

(bron: www.watwaswaar.nl)

Kaart 13. Topografische kaart 1932

(bron: www.watwaswaar.nl)

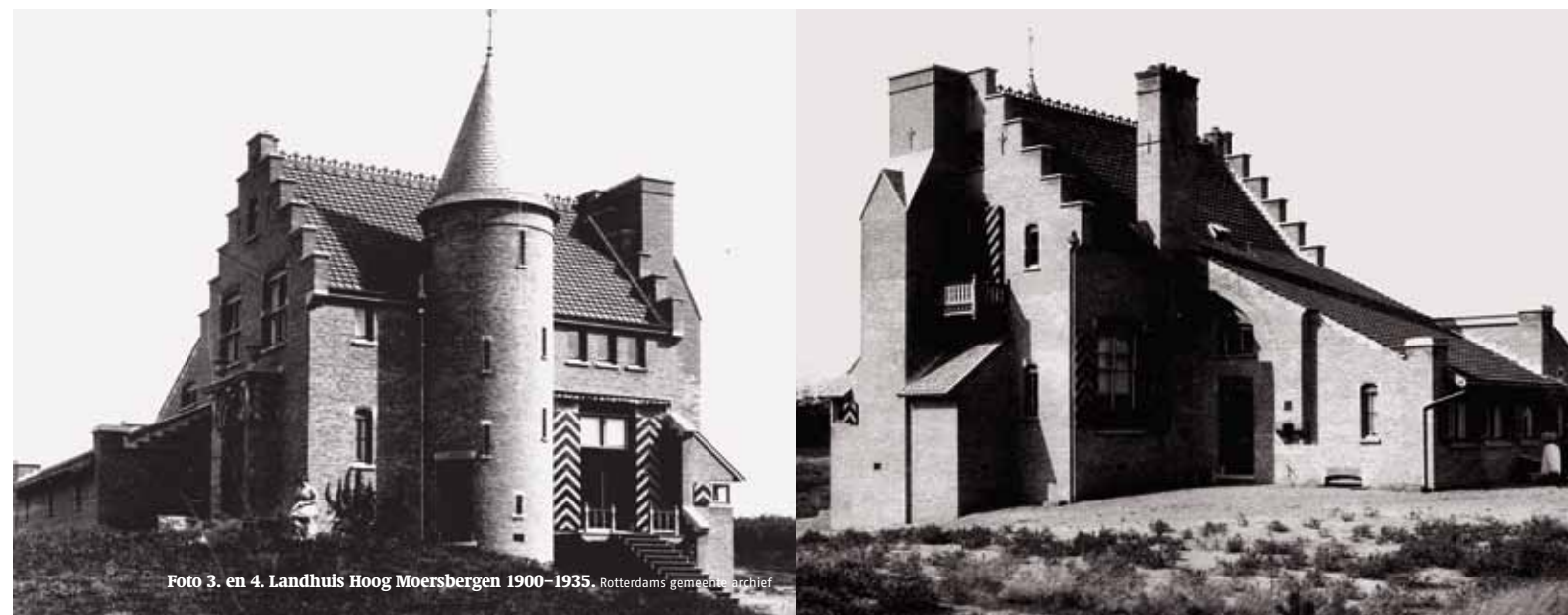

Foto 3. en 4. Landhuis Hoog Moersbergen 1900-1935. Rotterdams gemeentearchief

verdwenen, op de topografische kaarten uit 1912 (zie kaart 12) en 1926 staat rondom het landhuis heide ingetekend. In 1932 (zie kaart 13) was dit heideveldje flink kleiner geworden. Nadat in 1920 een deel van het bos verwoest was door een grote brand (in het zuiden is op de kaart uit 1932 plotseling weer heide ingetekend), wordt in de Tweede Wereldoorlog een grote kaalslag gepleegd. Alleen enkele percelen in het zuiden blijven behouden. De herplant met naaldhout mislukt grotendeels. De gemeente Doorn heeft het zuidelijke deel van Hoog Moersbergen volgebouwd, het noordelijke deel zou een kerkhof worden. Dat plan ging niet door omdat het gebied deel uitmaakt van een waterwingebied. Tussen 1910 en 1935 is in het gebied veel grind afgegraven.

Het landgoed Stameren is slechts een eeuw oud. Het landhuis werd in 1904/1905 gebouwd op een toen nog kaal heideterrein. Omdat het terrein in de beginperiode nogal kaal en dus guur en winderig in de winter en warm in de zomer was werd het huis 'Waa en Braai' genoemd. Op de kaart uit 1932 is te zien dat het heideveldje ten noorden van het landhuis is omgevormd naar een halve cirkel, met verspreid solitaire bomen. Vanaf het landhuis lopen meerdere zichtassen, als de spaken uit een wiel, de omgeving in. De twee bospercelen ten zuiden van het huis, aan weerszijden van een (oprij)laan, hebben beide in het centrum een opvallend rechthoekig perceel omgeven door een laan. Verspreid over de heide staan solitaire bomen, sommige oud. Het plan achter deze landschappelijke aanleg is nog niet onderzocht.

Rhododendron is tegenwoordig opvallend, sterk verjongend, aanwezig in het open bos en langs de heide.

1.5 Ecologie

Hoog Moersbergen en Stameren

Zowel Hoog Moersbergen als Stameren zijn grotendeels bebost. Op Stameren liggen nog twee heideveldjes. Deze heideveldjes zijn botanisch waardevol, hier komen vier Rode Lijst-plantensoorten voor: klein warkruid (bedreigd), kruipbrem (kwetsbaar), stekelbrem (gevoelig) en dwergviltkruid (gevoelig).¹⁰ Klein warkruid en kruipbrem komen algemeen verspreid over de heide voor. Stekelbrem is minder algemeen en dwergviltkruid tot drie locaties beperkt. Voor de hazelworm en levendbarende hagedis zijn deze veldjes van groot belang. Een dode ringslang is in de tuin bij het landhuis gevonden. Beide soorten zullen ook in de opener bostypes aanwezig zijn. De volgende sprinkhanen, de meeste typisch voor heide en bermen (infrastructuur), komen op en rond de heide voor (zie tabel 2):

Tabel 2. Aangetroffen sprinkhanen op heideveldjes Stameren

Boskrekkel	Knopspretje
Bruine sprinkhaan	Ratelaar
Gewoon doortje	Snortikker
Grote groene sabelsprinkhaan	Wekkertje
Heidesabelsprinkhaan	

De heidesprinkhaan heeft een voorkeur voor vochtige heide.

Over de bosflora van Stameren en Hoog Moersbergen bestaat geen gedetailleerde informatie. De ondergroei is soortenarm, het gaat om soorten als bochtige smele, pilzegel, lokaal struikheide en blauwe bosbes, smalle en

¹⁰ In 2005 respectievelijk 535, 343, 35 en 200 individuen (van den Bijtel, 2005).

Tabel 3. Bostypes Hoog Moersbergen

Type	Beschrijving	Oppervlakte in ha
Eikenbos berken-eikenbos	Opgaand eikenbos met Weymouth- en grove den Spontane opslag van berk (60 procent) en eik (20 procent) na mislukken aanleg naaldhoutplantages. Verspreid Japanse lariks, Douglas en grove den. Zeer dichte struiklaag van lijsterbes en Amerikaanse vogelkers, met plaatselijk veel opslag van Amerikaanse eik (tot in de boomlaag)	0,5
Ouder gemengd bos	Belangrijkste boomsoorten: beuk, grove den, Weymouthden, Europese lariks, berk, Amerikaanse eik en Douglas. Ouderdom tot 150 jaar	27,5
Jong dennenbos	Grove den en Corsicaanse den (20 procent), 55-60 jaar oud. Zeer dichte struiklaag van Amerikaanse vogelkers, met lijsterbes, berk, vuilboom en krent	6
Douglas- en lariksbos	Meestal monoculturen. 5,5 ha door Lariks gedomineerd. Struik en kruidlaag ontbreken vaak	11
		9

brede stekelvaren en liggend walstro. Langs de paden komen soorten van iets voedselrijkere milieus voor als brunel, drienerfmuur, geel nagelkruid, knopig helmkruid, look zonder look en plaatselijk brede wespenorchis.

Stameren bestaat grotendeels uit naaldbos. Het noorden en oosten van Stameren bestaat uit grove den, met berk en Japanse lariks. Ten noorden van de Bergweg liggen enkele percelen oudere zomereik. In het zuiden (grotendeels ten zuiden van het landhuis) liggen percelen Douglas, reuzenzilverspar, Hemlock, Japanse lariks, draaiden (Pinus contorta), Servische spar en grove den. Verspreid in de omgeving van het landhuis staan dikke tamme kastanjes. Het bos van Hoog Moersbergen kan ruwweg worden ingedeeld in vijf types, zoals samengevat in tabel 3. Kenmerkend voor het gebied is een dichte struiklaag van lijsterbes. Lokaal is Amerikaanse vogelkers als zeer dichte struiklaag aanwezig. Een acaciabosje met taxus is een overblijfsel van het voormalige landgoed. Verder komt er in het oudere bos verspreid nog rode beuk, tamme kastanje, acacia, fijnspar en oudere krent voor.

De laatste volledige broedvogelinventarisatie Hoog Moersbergen aanwezig in het archief stamt uit 1980, daarnaast kunnen er nog gegevens uit Van den Bijtel (1990) worden geëxtrapoléerd voor Hoog Moersbergen/Stameren. De volgende Rode Lijst-soorten kwamen in 1980 voor (zie tabel 4):

Tabel 4. Broedvogels van de Rode Lijst op Hoog Moersbergen 1980.
KW: kwetsbaar, GV: gevoelig, RL: Rode Lijst (bron: Vogelwacht Utrecht, 1980)

Soort	RL
Groene specht	KW
Koekoek (?)	KW
Matkop	GV
Zomertortel	KW

Zomertortel en koekoek zijn waarschijnlijk verdwenen. Het gebied (Stameren en Hoog Moersbergen samen) is rijk aan spechten: groene specht, zwarte specht, grote en kleine bonte specht zijn alle aanwezig als broedvogel. Bosuil en ransuil (Rode Lijst 3) komen beide voor, de bosuil zelfs algemeen (meer dan vijf broedparen). Het is mogelijk dat er één territorium van de houtsnip in het gebied ligt. In het oudere bos op Hoog Moersbergen broedt waarschijnlijk de fluitter af en toe. De dichte naaldhoutopstanden van Stameren zijn geschikt voor sperwer en havik, maar ook voor soorten als de goudvink en vuurgoudhaan.

Op Hoog Moersbergen zijn de kale rode bosmier en de zwartrugbosmier aanwezig. Deze mieren zijn als voedsel van belang voor onder meer de groene specht. De gegevens over zoogdieren zijn bijna allemaal gebaseerd op losse waarnemingen. Met zekerheid komen ree, egel, haas, konijn, eekhoorn, mol, vos en wezel voor. Dassen komen niet voor. De boomarter heeft ten westen van het gebied (landgoed Maarsbergen) een territorium en komt mogelijk in het gebied voor. Er zijn geen nestbomen vastgesteld.

Moersbergen

Op het landgoed is een gradiënt in waterhuishouding: van noord naar zuid neemt de invloed van kwel toe.

Vroeger werden de zuidelijke graslanden waarschijnlijk perceelsgewijs gevoed door kwel. Nu is kwel grotendeels beperkt tot slootkanten in deze graslanden en de oever van de vijver en greppelkanten in het parkbos. Deze slootranden waren rijk aan soorten van het Dotterbloem-verbond en natte strooiselruigtes: echte koekoeksbloem, gevleugeld hertshooi, veldrus, brunel, kale jonker, kattenstaart, kleine watereppe, moerasrolklaver, moerasaspirea, moerasstruisgras, moerasvergeet-mij-nietje, moeraswalstro, moeraszegge, reukgras, rode waterereprijs, ruw walstro, slanke waterkers, snavelzegge, zwarte zegge en wilde bertram. Daarnaast kwamen lokaal gewone dotterbloem, beekpunge, blauwe waterereprijs en heelblaadjes voor.¹¹ Gewone dotterbloem, heelblaadjes, paddenrus en blauwe waterereprijs zijn eind jaren zeventig/begin jaren tachtig van de 20ste eeuw al verdwenen. De andere soorten komen verspreid nog in het gebied voor, maar de meer kritische soorten zeer lokaal. Echte koekoeksbloem komt bijvoorbeeld alleen rond de vijver nog voor. De oever van de bosvijver, het zuidelijke parkbos en slootranden van de zuidoostelijke graslandpercelen en dan met name langs de Pittesteeg zijn botanisch nog het best ontwikkeld. Langs de Pittesteeg komt op een plek nog hemelsleutel voor. Vroeger kwam deze ook in een graslandperceel tegen de bosrand voor, maar door te vaak maaien is de soort daar nu verdwenen. Tot halverwege de jaren tachtig van de 20ste eeuw kwamen bochtige klaver en blauwe knoop (uiterste zuiden) langs de Pittesteeg voor.

Door verdroging, een tegennatuurlijk peilregime en het agrarische gebruik zijn de meeste graslanden nu soortenarm. De graslanden worden gedomineerd door hoog productieve grassen als Engels raaigras. De drogere noordelijke graslandjes worden niet meer bemest. Perceel 4k werd in 1995 getypeerd als de Associatie van Kruidende boterbloem en Geknikte vossenstaart. Perceel 4l als een droge, schrale kamgrasweide. Waarschijnlijk is de 'aha weide' ook als een kamgrasweide te typeren.

Ondanks dat de kasteelvijver gevoed wordt door diep grondwater en de waterkwaliteit dus zeer goed is, ontbreekt tegenwoordig een onderwatervegetatie. Alleen witte waterlelie is aanwezig. In de jaren zeventig van de 20ste eeuw kwamen buigzaam glanswier, gekroesd fonteinkruid, een zanichelliasoort en breekbaar kransblad voor.

Op de oude tuinmuur kwam een populatie muurvaren voor.¹² Bij de restauratie in 1991 is deze vernietigd.

De volgende Rode Lijst-soorten kwamen op het landgoed voor (zie tabel 5):

Tabel 5. Flora van de Rode Lijst op Moersbergen. GV: gevoelig, KW: kwetsbaar, BE: bedreigd, RL: Rode Lijst, Ljaar: recentste jaar waarin aangetroffen

Soort	RL Ljaar
Blauwe knoop	GV 1984
Bochtige klaver	KW 1984
Bosaardbei	GV 1976
Dubbelloof	GV 2002
Goudhaver	GV 1976
Kamgras	GV 1991
Vlozegge	BE 1976

Alleen kamgras en dubbelloof zijn daar nu nog van over.

Er zijn ruwweg drie hoofdtypen bos te onderscheiden, het parkbos, het bos van de 'uitbreiding Leeuwenburg' en het overige landgoedbos:

- Het landschappelijke parkbos heeft de best ontwikkelde flora. Hier komen soorten als wijfjesvaren, lelietje-der-dalen en penningkruid voor. Vroeger ook de koningsvaren en gewone salomonszegel. De boomlaag wordt gedomineerd door monumentale eiken en beuken. In de tweede boomlaag komt veel esdoorn voor. Verder groeit er onder andere haagbeuk en plataan. Een bijzondere soort is de varenbeuk. Op het eiland in de kasteelvijver kwam (in elk geval) in 1991 liggend hertshooi voor. Het zuidelijke deel herbergt soorten als heksenkruid en kleine watereppe.
- Het bos van de uitbreiding bestaat voor meer dan 90 procent uit naoorlogs uitheems naaldhout. Een kruidlaag of struiklaag is in de meeste gevallen nauwelijks ontwikkeld. Verjonging bestaat vaak uit de aangeplante soorten (Douglas, Hemlock en Japanse lariks). Bij de Gooyerdijk ligt een groeiplaats dubbelloof.
- Het overige bos is variabel qua structuur en leeftijdsopbouw, van beukengalerijbos zonder ondergroei en oud gemengd bos tot jonge naaldhoutopstanden. Tot het eind van de jaren zeventig van de 20ste eeuw zijn hier horsten en groepen Hemlock, reuzenzilverspar, Douglas, lariks en Servische spar aangelegd, meestal onder een scherm. In het oudere gemengde bos komen soorten als wijfjesvaren, brede en smalle stekelvaren, rankende helmbloem, braam, bochtige smele en drienerfmuur voor. De jongere naaldhoutplantages zijn arm aan kruiden en struiken. In het oudere bos staan monumentale Europese lariksen en Weymouthdennen. Aan de oostkant van de akker liggen twee groeiplaatsen van dubbelloof. Brede wespenorchis komt verspreid langs de lanen op het landgoed voor. Langs de Moersbergselaan kwam vroeger bleeksporig bosviooltje voor.

¹¹ De volgende soorten zijn indicatief voor carbonaatrijk water (in veel gevallen dus kwel): beekpunge, elzenzegge, gevleugeld hertshooi, kleine watereppe moeraszegge, padderus, rode waterereprijs, snavelzegge, veldrus.

¹² Volgens Blok, et al., 1976

Tabel 6. Het voorkomen van broedvogels van de Rode Lijst op Moersbergen in 1991 en 2009.	Soort	1991	2009	RL
KW: kwetsbaar, GV: gevoelig, RL: Rode Lijst <small>(bron: van den Bijtel, 1991, 2009; ten Berghe, & van Kleunen, 2009)</small>	Boomvalk	+	Omgeving, vaak een territorium op Moersbergen	KW
	Grauwe vliegenvanger	+	+ (9 territoria)	GV
	Groene specht	+	+ (1 territorium)	KW
	Huisemus	+	? (mogelijk omgeving boerderij Pittesteeg)	GV
	Huiswaluw	+	Verdwenen (vroeger bij boerderijtje Moersbergselaan)	GV
	Koekoek	+	Omgeving (Leeuwenburg)	KW
	Matkop	+	+	GV
	Nachtegaal	+	Verdwenen. Sterke achteruitgang in Langbroeker Wetering. Marginale stekken als eerste verlaten	KW
	Ransuil	+	+ (waarschijnlijk meerdere territoria; foto 5)	KW
	Ringmus	+	+ (omgeving boerderij Pittesteeg)	GV
	Spotvogel	+	Verdwenen. Sterke achteruitgang in Langbroeker Wetering. Marginale stekken als eerste verlaten	GV
	Steenuil	+	Verdwenen door verval boomgaardje	KW
	Wielewaal	+	- Sterke achteruitgang Langbroeker Wetering	KW
	Zomertortel	+	Verdwenen (landelijke trend)	KW

Ondanks dat er veel afwisseling is tussen open ruimte en bos, zijn de overgangen niet soortenrijk. Kruidenrijke zomen en structuurrijke mantels ontbreken. Het landgoed Moersbergen herbergde een rijk en divers vogelleven (tot zeventig verschillende soorten broedvogels). Tabel 6 geeft een overzicht van de broedvogels in 1991 (van den Bijtel, 1991) en 2009 (ten Berghe, & van Kleunen, 2009; van den Bijtel, 2009).

In 1991 waren meerdere soorten van (nat) struweel nog aanwezig: nachtegaal, spotvogel, bosrietzanger en koekoek. De bosrietzanger is waarschijnlijk nog steeds aanwezig. Voor de nachtegaal, spotvogel en wielewaal geldt een sterke achteruitgang in het Langbroeker-Weteringgebied. Marginale biotopen worden als eerste verlaten. Het oppervlak geschikt biotoop op Moersbergen is grotendeels beperkt tot het zuidelijke deel van het parkbos.¹³ Kneu en geelgors waren in 1991 nog broedvogel, in 2009 waarschijnlijk niet meer. Beide zijn afhankelijk van lijnvormige elementen en kruidenrijke vegetaties (een kleinschalig cultuurlandschap).

Het bos is rijk aan spechten, vier soorten zijn als broedvogel aanwezig, te weten de zwarte, groene, kleine bonte (foto 6) en grote bonte specht. Verder broeden grote lijster, bonte vliegenvanger, boomkruiper en boomklever (foto 7), zeven mezensoorten (waaronder de matkop) en de appelvink. Wielewaal en zomertortel zijn uit het bos verdwenen. De gekraagde roodstaart is bij de inventarisatie in 2009 niet aangetroffen, maar is waarschijnlijk een regelmatige broedvogel in het gebied. Door de grote oppervlakte aan naalddhout zijn ook soorten als kruisbek (niet jaarlijks

als broedvogel), goudvink (idem) en (vuur)goudhaantje aanwezig. De houtsnip heeft waarschijnlijk nog een territorium op Moersbergen (of de zeer directe omgeving, Leeuwenburg). Roofvogels worden vertegenwoordigd door sperwer, havik en buizerd; uilen door de bosuil en ransuil (foto 5). Havik en sperwer hebben hun territoria in de naalddhoutopstanden van de 'uitbreiding Leeuwenburg'. Ook de sperwer komt niet jaarlijks tot broeden. Een roestplek van ransuilen was in elk geval tot 2006 aanwezig in afdeling 5n/o (voor afdelingen vak 5, zie Bijlage 4). Gemiddeld waren acht tot twaalf vogels aanwezig, maar er zijn waarnemingen van meer dan dertig exemplaren. Een nestboom van de boomvalk is in 2009 niet aangetroffen, maar jagende individuen waren herhaaldelijk te bewonderen. Het steenuiltje is met het vervallen van het boomgaardje verdwenen.

Het zuidelijke deel van Moersbergen is behoorlijk rijk aan amfibieën en reptielen. Twee poelen zijn in 1999 onderzocht (van den Bijtel, 2000a-b). Ringslangen (foto 10) en hazelwormen vertegenwoordigen de reptielen op het landgoed. Ringslangen komen veel voor in de poel op de grens van afdeling 5a met het weiland, maar bijvoorbeeld ook in de slotvijver. Het leefgebied van hazelwormen bevindt zich vooral in de afdelingen 5j, k, l en q. Deze soort is ook in het parkbos aangetroffen. De driehoekige poel herbergt naast ringslangen ook de kleine watersalamander, poelkikker (kwetsbaar, foto 9), middelste groene kikker, bruine kikker en gewone pad. In een open plek in het parkbos ligt een slootverbreeding, een langgerekte poel (oostelijke deel van de snoekvijvers). Deze slootverbreeding (poel) is rijk aan dierlijk leven.

¹³ Voor de wielewaal zijn de hoogopgaande beukenbossen ook een geschikte biotoop.

Foto 5, 6 en 7. Broedvogels van Moersbergen : **♣ boomklever** (Harry van Emden, 2009) **→ kleine bonte specht** (Cisca Castelljns, Foto Natura) en **♣ ransuil** (Konrad Wothe, Foto Natura),

Foto 8, 9 en 10. Amfibieën en reptielen van Moersbergen: **♣ poelkikker** (Holger Gröschl, 2003) **♣ larve kamsalamander** (René Krekels, Foto Natura), en **→ ringslang** (Jan van Arkel, Foto Natura)

Tabel 7. Utrechtse natuurdoeltypen voor Stameren en Hoog Moersbergen

UNAT-code	Omschrijving	Oppervlakte in ha
hz-3.09	Droge heide	4
hz-3.14d	Bosgemeenschap van leemgrond, droog	122

Tabel 8. Aangevraagde subsidie programmabeheer

Gebied	Pakket	Oppervlakte in ha
Moersbergen	Bos met verhoogde natuurwaarde	48,66
	Bos	7,65
	Halfnatuurlijk grasland	3,25
Stameren/Hoog Moersbergen	Bos met verhoogde natuurwaarde	115,95
	Halfnatuurlijk grasland	1,37
	Soortenrijke heide	3,66

Er komen zes soorten amfibieën voor, waaronder de kwetsbare kamsalamander (foto 8, larve) die het water gebruikt als voortplantingsbiotoop. Daarnaast komen poelkikker, kleine watersalamander, middelste groene kikker, bruine kikker en gewone pad voor. In 1990 is de kamsalamander ook waargenomen in de vijver.

In 1989 zijn de vleermuizen op het landgoed geïnventariseerd. De volgende soorten zijn toen waargenomen: franjestaart, dwergvleermuis, ruige dwergvleermuis, grootovleermuis, laatvlieger en rosse vleermuis. Vooral de dwergvleermuis kwam in behoorlijke hoeveelheden voor. Andere zoogdieren die voorkomen zijn ree, vos, konijn, haas, eekhoorn, hermelijn, wezel, egel en mol. De boommarter komt op het landgoed voor. Dassen komen (nog) niet voor.

1.6 Recreatie

Stameren en Hoog Moersbergen zijn opengesteld voor wandelaars over wegen en paden. Sinds december 2008 is de parkeerplaats van Stameren een officiële groene entree van het Nationaal Park Utrechtse Heuvelrug geworden. Vanuit deze parkeerplaats vertrekt een wandelroute (ca. 5km) over Stameren en Hoog Moersbergen. Omdat dit wandelpad het grootste deel van het gebied beslaat is van recreatieve zonering nauwelijks sprake. Vooral Hoog Moersbergen wordt druk bezocht door wandelaars, met name mensen die de hond uitlaten, vanuit de aangrenzende woonwijken. Het zuidelijke deel van Hoog Moersbergen is hondenloosloopgebied. Verder zijn honden toegestaan, mits aangelijnd. Over Stameren loopt een deel van een ruiterroute, over Hoog Moersbergen een doorgaand ruiterspad. Buiten de ruiterspaden zijn ruiters niet toegestaan. De Bergweg (ten zuiden van de Zanderij Maarn) is opengesteld voor gemotoriseerd verkeer. Naast

de Bergweg ligt een vrij fietspad. Enkele zandpaden zijn openbare wegen en dus opengesteld voor gemotoriseerd verkeer, maar deze situatie zal na realisatie van het ecoduct Mollenbos (zie par. 1.7) wijzigen.

Landgoed Moersbergen is opengesteld voor wandelaars over wegen en paden. Het parkbos is niet opengesteld in verband met de privacy van de erfpachter. De Moersbergselaan is opengesteld voor bestemmingsverkeer (aanwonende en kantoor in het kasteel). Over het landgoed is een wandelroute uitgezet, ook ligt er een ruitersroute. Buiten de ruitersroute zijn ruiters niet toegestaan. In praktijk gebeurt dit echter toch, waardoor veel paden een modderboel worden en dus slecht begaanbaar voor wandelaars.

1.7 Beleid

Stameren en Hoog Moersbergen staan in het streekplan van de Provincie Utrecht aangegeven als landelijk gebied 4, hoofdfunctie natuur. Moersbergen staat aangegeven als landelijk gebied 3, verweving van functies. In dit gebied gaat het om verweving van de functies natuur en landbouw. Stameren en Hoog Moersbergen vallen binnen de ecologische hoofdstructuur (bestaande natuur). De bossen van Moersbergen ook, de landbouwgronden zijn begrensd als zoekgebied.

Stameren en Hoog Moersbergen zijn onderdeel van het Nationaal Park Utrechtse Heuvelrug. Voor het Nationaal Park is een beheer- en inrichtingsplan opgesteld. Op een aantal plekken is er sprake van een spanningsveld tussen de doelstellingen. Deze gebieden hebben een ster gekregen. Een sterrenteam buigt zich dan over de problematiek en moet uiteindelijk met een concreet uitvoeringsplan komen. In 2002 is het sterrenteam Mollebos van start gegaan. Aanleiding is de aanleg van een ecoduct over de A12 en

het spoor bij Mollebos, een essentiële schakel tussen het Nationaal Park en de rest van de Heuvelrug. Echter het intensieve recreatieve gebruik in de directe omgeving kan ten koste gaan van het functioneren van dit geplande ecoduct. Door recreatie slim te zoneren, het aantal wegen opgesteld voor gemotoriseerd verkeer te beperken en natuurontwikkeling op het aspergeveld lijkt een goed functioneren van het ecoduct mogelijk. Het recreatieschap is bezig met een inrichtingsplan voor de Zanderij Maarn. Wat er met de zanderij gebeurt heeft grote invloed op het functioneren van het ecoduct.

Moersbergen is onderdeel van het Nationaal Landschap Rivierenland. De kernkwaliteit van dit deelgebied van het Rivierengebied is vooral het samenhangende stelsel van hoge stuwwal, flank, kwelzone, oeverwal en rivier.

In de notitie *Oude boskernen van de Utrechtse Heuvelrug* (Wildschut, Brijker, & van den Dool, 2004) staan voor het plangebied (voor zover binnen de begrenzing van de notitie) geen waardevolle oude boskernen vermeld. In tabel 7 staan de Utrechtse natuurdoeltypen die in het Natuurgebiedsplan Utrechtse Heuvelrug (Provincie Utrecht, 2002) aan Hoog Moersbergen en Stameren toegeschreven zijn.

In de notitie *Heideherstel* is 6ha heide-uitbreiding gereserveerd voor Stameren. Deze uitbreiding is bedoeld om de twee bestaande terreintjes aan elkaar te verbinden. De bosgebieden in het plangebied herbergen geen oude boskernen, zoals beschreven in de notitie *Oude boskernen van de Utrechtse Heuvelrug* (Wildschut, Brijker, & van den Dool, 2004).

Het landgoed Moersbergen valt binnen het natuurgebiedsplan Kromme Rijngebied (Provincie Utrecht,

2001). Het landgoed wordt niet expliciet genoemd, maar valt binnen zoekgebied Langbroeker Wetering I. Voor dit zoekgebied staat 112ha nieuwe natuur gepland. Het gaat om droge en natte soortenrijke graslanden, heide, bos, struweel en akker.

In tabel 8 staan de aangevraagde subsidiepakketten uit programmabeheer.

Daarnaast is er voor 2900m het pakket boomrij aangevraagd.

1.8 Evaluatie beheer

Moersbergen

Bosbeheer

- Vak 5 ('uitbreiding Leeuwenburg') bestaat voor circa 80 procent uit relatief jong bos van uitheems naalddhout. Een groot deel van deze opstanden is gelijkjarig en eenvormig van structuur. Door dunningen is de structuurvariatie de afgelopen jaren in een aantal opstanden vergroot. Aangezien de bodem bestaat uit relatief rijke eerdgronden liggen hier prachtige kansen voor een soortenrijk loofbos (gedomineerd door winterlinde). Omvormen van het zuidelijke deel van dit bos kan op termijn de biodiversiteit flink doen toenemen (bijv. oudbosflora).
- Het parkbos, grotendeels ten zuiden van het kasteel, is een tijd beheerd als natuurbos. Het landschappelijke karakter van dit parkbos is verwaterd door opslag van jonge esdoorn en beuk. Ook opslag van bamboe en verruiging van de oevers van de bosvijver doen afbreuk aan het parkboskarakter. Recent zijn jonge bomen

Foto 11. Landschappelijk fraaie, maar soortenarme weilanden ten oosten van het parkbos. Paul Vesters, 2009

Foto 12. Grasland gedomineerd door witbol en pitrus direct achter het landhuis. Paul Vesters, 2009

en boomopslag uit een groot deel van het parkbos verwijderd, waardoor de oude monumentale eiken en beuken weer in beeld komen. Ook het weer openmaken van de zichttas naar de Gooyerdijk heeft bijgedragen aan herstel van het historische beeld. Verder verwijderen van opslag en ruigte is vanuit cultuurhistorisch oogpunt gewenst. Een stinzenflora en daarmee voorjaarsaspect ontbreekt.

- Het overige landgoedbos is gevarieerd. Amerikaanse vogelkers is op vrij veel plekken verjongend aanwezig. De verhouding uitheems naalddhout- inheems bos verlagen zou de biodiversiteit van het gebied ten goede komen.

Cultuurhistorie

Het beheer ten aanzien van cultuurhistorie, voor zover deze betrekking heeft op bos, is hiervoor beschreven.

- Het landgoed is de afgelopen decennia een deel van haar 'grandeur' kwijtgeraakt. Dit komt door verrommeling bij het koetshuis/kasteel en in de noordelijke paardenweides (afzettingen, drinkbakken enz.), maar ook door het aftakelen van een deel van de lanen. Het uitzicht vanaf de ijskelder is goeddeels verdwenen. De parkeerplaats van het landhuis ligt midden in de landschappelijke aanleg. Het landgoedbeeld wordt zo aangetast.
- Het verwijderen van houtige opslag in een deel van de lanen en bij de tuinmuur heeft positief uitgediend. De open ruimte langs de lanen is een stuk beter beleefbaar geworden. Uitbreiding van dit beheer is gewenst.
- Herinrichting van de omgeving rondom het koetshuis en de ijskelder is gewenst.

Agrarisch gebruik

- Bijna alle open ruimte (landbouwgrond) is verpacht. Door agrarisch gebruik is de ecologische waarde van deze percelen verminderd (foto 11). Toch kan in overleg met de pachter de natuurwaarde relatief eenvoudig verhoogd worden door bijvoorbeeld ruigere hoekjes, natuurvriendelijke oeverstroken van enkele meters breed of een poel.
- De twee percelen in eigen beheer zijn niet soortenrijk. Een beheer van maaien en afvoeren + nabeweidings kan hierin verandering brengen.
- Het graslandje ten zuiden van het landhuis (foto 12) is nu vrij ruig en door pitrus gedomineerd. Vroeg in het seizoen maaien en afvoeren kan op termijn de botanische waarde aanzienlijk verhogen.

Verdroging

- Het gebied is sterk verdroogd door grondwaterdalingen en een verminderde kwelstroom aan de ene kant en een niet-natuurlijk peilregime aan de andere. De oorspronkelijke waardevolle gradiënt in waterhuishouding en daarmee samenhangende verschillen in vegetatie zijn daardoor praktisch verdwenen.
- De oevers van de sloten in het zuiden bieden nog de

beste mogelijkheid tot herstel van kwelafhankelijke vegetaties. Perceelsgewijs kwel aan het maaiveld krijgen lijkt bij de huidige begrenzing van de ecologische hoofdstructuur niet haalbaar.

Recreatie

- Er zijn veel wandelmogelijkheden op Moersbergen, waardoor het gebied voor een groot deel goed beleefbaar is.
- Ruiters maken ook gebruik van wandelpaden, overigens niet toegestaan, waardoor een flink deel van de paden na neerslag verandert in een modderboel.
- Het zuidelijke parkbos is nu niet toegankelijk, waardoor een van de belangrijkste cultuurhistorische elementen niet beleefbaar is.

Hoog Moersbergen en Stameren

- Beide heideterreintjes op Stameren zijn rijk aan zeldzame soorten. Begrazing met een gescheperde schaapskudde brengt variatie in de vegetatiestructuur en werkt effectief tegen de (dennen)opslag, zonder de zeldzame vegetatie aan te tasten.
- Het aandeel exoten in het bos van Stameren is hoog. Een groot deel van het bos bestaat uit gelijkjarige opstanden. Verspreid liggen enkele meer structuurrijke, gemengde bosopstanden. Lokaal vormt Amerikaanse vogelkers een probleem, met name onder de hoogspanningsmasten.
- Het bos van Hoog Moersbergen is grotendeels inheems en voor een behoorlijk deel spontaan. Amerikaanse vogelkers en Amerikaanse eik vormen in het noorden een probleem. Bestrijding van deze soorten heeft de afgelopen decennia onvoldoende prioriteit gehad. Het zuiden is een ouder gemengd bos. Lokaal is Douglas hier vrij dominant.
- De verrommeling van het noorden van Stameren is gestopt, door het verwijderen van tal van hekken en bouwsels.
- Het noordelijke graslandje is aan het versralen door het beheer van maaien en afvoeren (in plaats van de paardenwei die het eerst was). Vermossing vormt een probleem omdat doelsoorten van droge graslanden moeilijk tot ontkieming kunnen komen. Begrazing met een gescheperde schaapskudde is de manier om de moslaag minder dicht te maken en tegelijk zaden uit andere droge gebieden te verspreiden.
- Door beide gebieden lopen veel wandelpaden. Door geleidelijke ophoging van organisch materiaal is een deel van deze paden in natte periodes (met name de winter) modderig.

2 Doelstellingen

Dit hoofdstuk beschrijft wat Het Utrechts Landschap voor ogen heeft met het beheer op het landgoed Moersbergen, Hoog Moersbergen en Stameren; maatregelen worden in het volgende hoofdstuk beschreven. De doelstelling van Het Utrechts Landschap voor deze gebieden in hoofdlijnen:

- Een zo groot mogelijke gebiedseigen biodiversiteit die de gradiënt van de Utrechtse Heuvelrug naar Het Kromme Rijngebied weerspiegelt.
- In stand houden, herstellen en beleefbaar maken van de cultuurhistorische waardevolle structuur van het plangebied.
- Fungeren als ecologische verbindingzone binnen de Utrechtse Heuvelrug en binnen de Langbroeker Wetering.
- Ruimte voor recreanten om te genieten van rust, natuur en cultuur.

2.1 Moersbergen

Deze paragraaf behandelt de doelstellingen voor het landgoed Moersbergen die Het Utrechts Landschap heeft met de cultuurhistorie en natuur. Recreatie wordt in paragraaf 2.4 behandeld samen met Hoog Moersbergen en Stameren.

Cultuurhistorie

Ten aanzien van cultuurhistorie heeft Het Utrechts Landschap de volgende doelstelling:

- Versterken, behouden en beleefbaar maken van de historische parkaanleg van Moersbergen:
- Versterking van de formele structuur van paden en lanen en de daar overheenliggende landschappelijke structuur.

Landgoed Moersbergen, onderdeel van de Stichtse

Lustwarande, wordt gekenmerkt door een strak onderhouden hoofdstructuur van formele (noord-zuid)lanen. Deze belangrijke lanen zijn vrij van houtige opslag. De vaak monumentale laanbomen hebben alle ruimte. Staand dood hout in deze lanen is beperkt aanwezig, maar niet beeldbepalend, liggend dood hout is afwezig. De formele oprijlaan, met als landschappelijk element de aha, geeft een prachtig zicht op het kasteel (foto 13). De omgeving van het kasteel en de oude moestuin krijgen een verzorgde, opgeruimde aanblik. Het landgoed behoudt haar utilitaire karakter door de weilanden en de grote centrale akker. De belangrijkste verlandschappelijking van het landgoed heeft plaatsgevonden in het parkbos rondom het kasteel. Blikvanger hier is de niervormige waterpartij, met strak onderhouden oever. De doelstelling voor dit landschappelijke

Foto 13. Zicht op huize Moersbergen, met op de voorgrond de verdiepte weide, vanaf de statige oprijlaan. Marco Glastra, 2005

Foto 14. Boshyacint, een van de gewenste stinzenplanten in het parkbos Huub Veldhuijzen, Foto Natura

Foto 15. Streefbeeld lange termijn voor vak 5. Monumentaal lindewoud te Biawowieza met een rijke ondergroei en veel dood hout Markus Feijen, 2007

parkbos wordt verder besproken onder bosbeheer. Vanuit het kasteel lopen meerdere goed onderhouden zichtlijnen over het landgoed. Het gaat om de oprijlaan, het zicht naar de Gooyerdijk, uitzicht over de centrale akker en zicht op de oostelijke weilanden.

Door sommige oude structuren weer terug te brengen, zoals het uitzicht vanaf de ijskelder, wordt het landgoedbeeld verder versterkt.

Bos

De doelstelling voor landgoedbos:

- Een gevarieerd, oud bos met een hoog aandeel inheems loofhout en een hoge diversiteit aan planten en dieren.
- Een rijke paddenstoelflora in de lanen.

Dit bos wordt gekenmerkt door een grote variatie tussen de opstanden: van beukengalerijbos en rijk door winterlinde gedomineerd bos tot gemengde opstanden gedomineerd door uitheems naaldhout. Het aandeel inheems loofhout wordt de komende beheerperiode vergroot. Exotisch naaldhout blijft onderdeel uitmaken van het landgoed, als cultuurhistorisch gegeven. Soorten als Weymouthden en Europese lariks zijn karakteristiek voor Moersbergen. Het verwijderen van takken en ruigte in lanen, vanuit de cultuurhistorische doelstelling, is ook gunstig voor mycorrhiza paddenstoelen, die afhankelijk zijn van een verschrallend beheer. Zonder dat de parkaanleg wordt aangetast zal waar mogelijk de overgang tussen bos en open ruimte geleidelijker worden gemaakt (zie volgende subparagrafen).

Doel met het cultuurhistorisch waardevolle parkbos rondom landhuis Moersbergen:

- Een monumentaal, parkachtig en gemengd loofbos met lokaal een goedontwikkelde stinzenflora. In dit bos kenmerkende

historische elementen uit de landschappelijke stijl (zoals de niervormige vijverpartij).

- Een bloemrijk grasland (Glanshaver-associatie) met lokaal aan kwelgebonden soorten van het Dotterbloem-verbond.

Dit parkbos wordt gekenmerkt door groepen monumentale eiken en beuken, afgewisseld met vrijstaande, bijzondere soorten. De vele holttes in deze oude bomen zijn geliefd bij tal van holenbroeders, zoals spechten en boommarters. De struiklaag is goed ontwikkeld en plaatselijk dicht, met als belangrijkste soort hulst. Daarnaast komen soorten als rododendron, taxus en hazelaar voor. Een belangrijk element in dit parkgedeelte is de open ruimte ten zuiden van de slotvijver. Deze open ruimte contrasteert sterk met het opgaande bos en boomgroepen met de deels dichte struiklaag. Dit grasland zal botanisch rijker worden, met vooral in de lagere delen soorten uit het Dotterbloem-verbond, als koekoeksbloem, gevleugeld hertshooi en wie weet ook weer dotterbloemen. Of een volwaardig dotterbloemhooiland tot ontwikkeling kan komen is de vraag. Daarvoor lijkt het gebied te verdroogd. De graslandvegetatie zal grotendeels uit een bloemrijk glanshaverhooiland bestaan, met soorten als margriet, boterbloem, glanshaver en gele morgenster. Delen van dit park zullen in het voorjaar een bloemenzee van stinzenplanten zijn, vooral op plekken waar de struiklaag minder dicht is en waar het bos overgaat naar open ruimtes. Het gaat om soorten als boshyacint (foto 14), wilde narcis, sneeuwkllokje en daslook.

Blikvanger van het park is de niervormige vijverpartij met het eiland. De oevers zijn begroeid met een kruidenrijke vegetatie, maar niet verruigd. Vanaf het landhuis lopen vele zichtassen naar speciale bomen en het omringende landschap. Het meest opvallend is het uitzicht op de Moersbergselaan en richting de Gooyerdijk. Door verplaatsing van de parkeerplaatsen naar het koetshuis

krijgt de open ruimte voor het landhuis haar oude allure terug.

Het Utrechts Landschap heeft met vak 5 ('uitbreiding Leeuwenburg') als doel:

- 'Bloeiende bossen': een inheems, rijk loofbos gedomineerd door winterlinde, met een ondergroei van (oud)bosplanten, een hoog aandeel dood hout en een goed ontwikkelde struiklaag en daarmee samenhangend een rijk vogelleven (foto 15).
- Geleidelijke, soortenrijke overgangen van bos naar open ruimte.

Winterlinde zal de boomlaag domineren, maar daarnaast komen ook soorten als winter- en zomereik, haagbeuk, witte abeel, ratelpopulier, boswilg, zoete kers, es, gladde iep, fladderiep, berk en gewone esdoorn voor. Door verschillen in groeisnelheid ontstaat al vrij snel structuurvariatie. De struiklaag zal bestaan uit veel hazelaar met daarnaast soorten als lijsterbes, hulst, taxus en vuilboom. Deze struiklaag en daarmee dekking is van groot belang voor tal van zangvogels als nachtegaal, glanskop, goudvink¹⁴ en wiewa. Met het ouder worden van het bos verschijnen soorten als kleine bonte specht, groene specht, zwarte specht, appelvink, fluitier en boomklever. Op deze intermediair voedselrijke, verzuringsgevoelige bodems geeft de boomsoort de doorslag of het bos zich ontwikkelt richting een rijk dan wel arm bostype.¹⁵ Linde schept de juiste omstandigheden voor een in het voorjaar bloeiend bos, met tapijten bosanemoon en soorten als witte klaverzuring, salomonszegel en lelietje-der-dalen. De geleidelijke bosranden zijn van groot belang voor licht- en warmteminnende soorten (bijv. de hazelworm) en worden bevolkt door tal van struweelvogels en zoogdieren. Libellen zijn algemeen in deze geleidelijke overgangen, waar boomvalken weer van profiteren. Aangezien dit bos nu voor een groot deel (ca. 80 procent) uit uitheems naaldhout bestaat, zal de komende beheerperiode naaldhout nog een belangrijk onderdeel blijven (rond de 30 procent wordt omgevormd). Obligate naaldhoutbewoners als het (vuur)goudhaantje, de kuifmees en zwarte mees en roofvogels die graag hun horsten in naaldhout bouwen (sperwer en havik) houden volop de ruimte.

Agrarische gronden

De natuurwaarde van de verpachtte zuidelijke graslanden en centrale akker kan relatief eenvoudig versterkt worden, zonder de bedrijfsvoering van de pachter in de weg te zitten. In overleg met de pachter wil Het Utrechts Landschap graag de volgende doelen realiseren:

- Poelen met goed ontwikkelde kwel- en moerasvegetaties en bijbehorende fauna.
- Geleidelijk aflopende natuurvriendelijke oevers met goed ontwikkelde vegetaties van het Dotterbloem-verbond en moerasvegetaties met bijbehorende fauna.

- Een (graan)akker met een brede, bloemrijke faunarand.
- Een hoogstamboomgaard in de buurt van de boerderij met karakteristieke soorten als steenuiltjes.

Door daling van de grondwaterstand zijn perceelsgewijze kwel- en grondwater gevoede vegetaties in de nabije toekomst niet een haalbare doelstelling. Door het graven van poelen ontstaat er toch ruimte voor deze vegetaties. Op de oevers kunnen zich vegetaties uit het Dotterbloem-verbond ontwikkelen, met name de Veldrus-associatie en Bosbies-associatie. De Veldrus-associatie staat vooral op plekken met zijdelings stromend lokaal grondwater (meestal ietwat zuur), kenmerkend is veldrus samen met soorten van vochtige, matige voedselrijke graslanden. De Bosbies-associatie herbergt vrij veel soorten van natte strooiselruigten zoals moerasporea en kale jonker. Als pioniersoort zou onder andere het zeldzame moeraswolfsklauw zich kunnen vestigen. Deze poelen zijn ook van groot belang voor amfibieën, de ringslang en tal van libellen. Ook slootoevers bieden mogelijkheden. Door oevers af te graven en geleidelijk te maken kan de invloed van kwel toenemen. Het beheer dient dan wel ingesteld te zijn op verschralling van een smalle (ca. 5m) strook grond grenzend aan de sloot. Door in het noorden langs de akker een brede faunarand aan te leggen in combinatie met doornig struweel van meidoorn, sleedoorn en egelantier op aangrenzende bosgrond worden de broedomstandigheden voor akkervogels van het kleinschalige cultuurlandschap verbeterd. Soorten als de geelgors, ringmus en kneu profiteren hiervan.

Droge graslanden

Doel met de twee noordelijke graslandpercelen in eigen beheer:

- Bloemrijke, droge graslanden met geleidelijke overgangen (via zoom en mantel) naar het omringende bos.

Het noordelijke veldje ontwikkelt zich geleidelijk richting een vegetatie die hoort bij de Associatie van Schapengras en Tijn. De weide ten zuiden van dit veldje ontwikkelt zich richting een bloemrijke, typische variant van de kamgrasweide. Dit veld gaat via een zoom over in een doornig struweel van voornamelijk meidoorn, sleedoorn en hondsroos. Deze geleidelijke overgang is van groot belang voor tal van vogels, zoogdieren en insecten. Een deel van het bos tussen de weide en akker wordt gekenmerkt door een dichte struiklaag van hazelaar. Daarnaast liggen er opstandjes winterlinde. In combinatie met de faunarand van de akker is dit een zeer divers en rijk deelgebied.

¹⁴ Deze soort is niet obligaat gebonden aan naaldhout, maar vooral afhankelijk van voldoende dekking.

¹⁵ Zie van Oijen, et al., 2005 en Hommel, et al., 2007.

Waterhuishouding

Het Utrechts Landschap wil graag de verdroging van het landgoed aanpakken, maar is daarbij afhankelijk van de wensen van de pachter. Doel van Het Utrechts Landschap:

- De invloed van basisch water (kwel) op de waterhuishouding in het zuiden vergroten.
- De invloed van gebiedsvreemd water, met name voedselrijk water uit aangrenzend agrarisch gebied sterk verkleinen.
- Hogere grondwaterstanden met name in het voorjaar en de winter.
- Een natuurlijk peilregime, waarbij de waterstanden in de zomer duidelijk lager zijn dan in de winter.

Door geen gebiedsvreemd water meer in te laten, neemt de voedselrijkdom van de sloten af, waardoor kwelgebonden vegetaties van bijvoorbeeld waterviolier weer grotere oppervlaktes kunnen innemen. Door tegelijk 's winters het water minder snel af te voeren zal de grondwaterstand hoger komen te liggen. Op deze manier wordt de oorspronkelijke gradiënt in waterhuishouding, van een droger noorden naar een natter zuiden, deels hersteld. Deze maatregelen hebben invloed op een deel van de bedrijfsvoering van de pachter.

De vijverpartij wordt nu gevoed door diep grondwater via een pompsysteem, een ongewenste situatie aangezien daardoor wordt bijgedragen aan verdroging op landschapsschaal. De vijver moet te allen tijde water voeren, omdat anders de fundering van het landhuis wordt aangetast.

Doel

- Een vijver gevoed met basisch, niet voedselrijk water uit de omgeving.

Of deze doelstelling haalbaar is moet blijken uit onderzoek.

2.2 Stameren

Het Utrechts Landschap heeft met Stameren de volgende doelen:

- *Structuurrijke droge heide, die bestaat uit een botanisch rijke vorm van de Associatie van Struikhei en Stekelbrem, afgewisseld met kale zandige plekkjes en heischrale vegetaties, met bijbehorende fauna.*
- *Geleidelijke overgangen van heide naar bos onder meer in de vorm van boomheide.*
- *Bloemrijke, droge graslanden, onder andere behorend tot de Associatie van Schapengras en Tijn.*
- *Verbinding van de centrale heide met schrale open ruimtes in de omgeving.*
- *Grote vitale populaties van levendbarende hagedis en hazelworm.*
- *Een gemengd, structuurrijk bos met een hoge biodiversiteit.*

De heideterreinen zijn de botanische parel van dit gebied,

met bijvoorbeeld stekelbrem, kruipbrem en klein warkruid – typische heidesoorten die tegenwoordig zeldzaam zijn geworden. Door uitbreiding ontstaat voor deze soorten nog meer ruimte en wie weet krijgen ook soorten als kleine en grote wolfsklauw weer voet aan wal. De heide wordt gekenmerkt door structuurvariatie, met plekkjes jonge heide en daarop parasiterend klein warkruid (foto 16), afgewisseld met oudere heide in allerlei ontwikkelingsstadia. Oudere heide is rijk aan korstmossen als open rendiermos en rode heidelucifer (foto 17). Kale zandige plekkjes bieden tal van insecten een biotoop. De heide gaat geleidelijk over in het bos. Deze geleidelijke overgangen zijn belangrijk voor zowel vogels als hazelwormen, levendbarende hagedissen en insecten. De noordelijke graslandjes ontwikkelen zich tot bloemrijke, schrale kamgrasweides met soorten als akkerhoornbloem, muizenoor en grasklokje en bij verdere vershraling tot de Associatie van Schapengras en Tijn. Door verbinding tussen de verschillende open terreinen zowel van Het Utrechts Landschap als aangrenzende eigenaren ontstaat een groot leefgebied voor aan schrale, open terreinen gebonden soorten. Het bos rondom de heide wordt gedomineerd door grove den en berk, met lokaal wat zomereik. Deze opstanden vertonen een gevarieerde structuur: van open, oudere opstanden grove den met veel aan heide gebonden soorten tot zeer dichte verjongingseenheden van grove den of berk.

Een behoorlijk deel van het bos wordt op dit moment gedomineerd door uitheems naaldhout. De komende beheerperiode zal in een deel van het bos dit aandeel naar beneden gaan. Ook hier ontstaat in de eerste instantie een bos van vooral grove den en berk, met lokaal wat zomereik. Geleidelijk neemt het aandeel dood hout en alle organismen daarvan afhankelijk sterk toe en zal een struiklaag van lijsterbes en vuilboom tot ontwikkeling komen. Beuk koloniseert deze opstanden geleidelijk. Windval kan dit proces sterk versnellen.¹⁶

Het bos ten zuiden van het landhuis blijft zeker de komende beheerperiode uit exotisch naaldhout bestaan. Wel neemt de structuurvariatie door dunningen toe en wordt inheems loofhout bevoordeeld. Aanplant van groepjes loofhout (beuk en winterlinde) in de opener opstanden vergroot de structuurvariatie.

Foto 16. Klein warkruid (duivelsnaaigaren). Archief Stichting Het Utrechts Landschap

Foto 17. Heidelucifers. Archief Stichting Het Utrechts Landschap

2.3 Hoog Moersbergen

Het Utrechts Landschap heeft met het bos van Hoog Moersbergen de volgende doelen:

Noorden:

- Een inheems, grotendeels spontaan bos.
- 'Brede bospaden' met (boom)heidevegetaties en droge, bloemrijke bervegetaties.

Zuiden:

- Een oud gemengd bos met een hoog aandeel inheems loofhout en een hoge biodiversiteit.

Het noordelijke bos wordt gedomineerd door berk, met grove den en eik. Karakteristiek is de dichte struiklaag van lijsterbes. De vestiging van deze soorten heeft spontaan plaatsgevonden, waardoor een natuurlijke structuur is ontstaan. Het aandeel dood hout stijgt met het ouder worden. Ook hier zal op termijn beuk een steeds belangrijker rol gaan spelen. Langs een deel van de paden krijgen heidevegetaties de ruimte. Deze 'brede bospaden' zijn bijvoorbeeld van belang voor levendbarende hagedissen en hazelwormen.

De zuidelijke bospercelen zijn ouder en hebben een gemengd karakter. Holenbroeders profiteren van een toenemend aandeel staand dood hout en oude bomen met holtes. Dood hout in allerlei verteringsstadia en van verschillende grootte verhogen de diversiteit van het bos. Met name zwaar inheems dood of stervend loofhout is van groot belang voor zeldzame saprophyten en geleedpotigen. Het aandeel loofhout zal verder stijgen ten koste van met name Douglas.

2.4 Recreatie

Doel van Het Utrechts Landschap met de recreatie in het plangebied:

- Recreanten de mogelijkheid bieden te genieten van natuur en cultuur.
- Een goed begaanbaar stelsel van wandelpaden.
- Door zonering rust in het gebied voor zowel mensen als dieren waarborgen.

In het plangebied zijn volop mogelijkheden tot wandelen. Op het landgoed Moersbergen zullen deze mogelijkheden worden uitgebreid. Een wandelpad voert straks door het prachtige parkbos ten zuiden van het landhuis. Wel op zo'n manier dat overlast bij de bewoners wordt voorkomen. De ontsluiting vanuit het zuiden voor wandelaars wordt verbeterd. Ruiters zijn alleen welkom op ruiterspaden, aan het rijden over de wandelpaden komt een einde. Het zuiden van Hoog Moersbergen is geliefd als kort rondje. Door zonering zal het noorden relatief rustig blijven. Dit is van groot belang voor het functioneren van het ecoduct Mollenbos. Stameren fungeert als Groene Entree. Naast uitleg over het Nationaal Park Utrechtse Heuvelrug is deze entree ook een visitekaartje van Het Utrechts Landschap. Daarom moeten de paden goed onderhouden zijn.

¹⁶ Als referentie kan dienen afdeling 2m

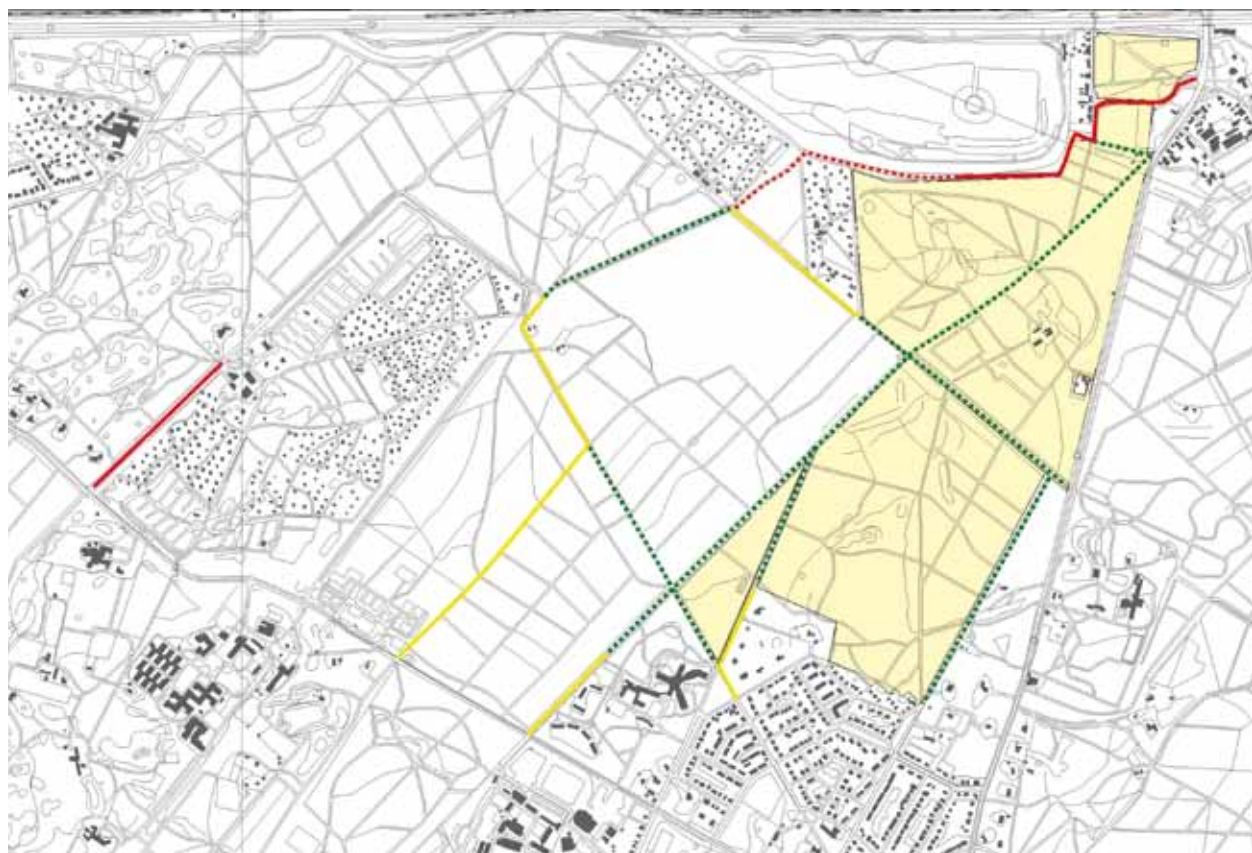
2.5 Externe wensen

- Het Utrechts Landschap wil dat bij de herinrichting van de Zanderij Maarn verhoging van de natuurwaarde/ biodiversiteit tot de prioriteiten hoort. Dit gebied heeft zeer grote potenties voor zeldzame droge schraalgraslanden op de hellingen en natte schraallandvegetaties langs de oevers. Openstelling vanaf de groen entree (parkeerplaats Stameren) maakt dit prachtige terrein toegankelijk voor recreanten.
- Voor een goed functioneren van het toekomstige ecoduct Mollenbos is afsluiting van de zandpaden voor gemotoriseerd verkeer, zoals aangegeven op kaart 14, noodzakelijk.
- Het Langbroeker-Weteringgebied biedt goede kansen voor de ontwikkeling van zeldzame kwelvegetaties en gerelateerde fauna. Van die potenties wordt nu onvoldoende gebruikgemaakt bij de realisatie van de ecologische hoofdstructuur (EHS). Een gradiënt vanaf de Heuvelrug tot de Kromme Rijn zou de biodiversiteit van dit kansrijke gebied enorm vergroten. Deze gradiënt (een samenhangend stelsel van hoge stuwwal-flank-kwelzone-oeverwal-rivier) is een van de kernkwaliteiten van het Nationaal Landschap Rivierengebied. Onder andere vogels van kleinschalige cultuurlandschappen

zouden flink geholpen zijn bij versterking en herstel van de natuur in dit gebied. Het is van groot belang dat de EHS-zoekhectares van dit gebied worden neergelegd daar waar de grootste potenties liggen.

- Realisatie van vlakdekkende kwelgerelateerde vegetaties op Moersbergen is alleen mogelijk wanneer de verdroging in het omringende landbouwgebied wordt aangepakt. Verdrogingsbestrijding zou tot de prioriteiten binnen het Langbroeker-Weteringgebied moeten behoren.

Kaart 14. Groen: zandweg, afsluiten voor gemotoriseerd verkeer, Rood: verharde weg, handhaven, Rood gestippeld: zandweg, aanbrengen halfverharding, Geel: zandweg, handhaven

3 Inrichtings- en beheermaatregelen

3.1 Inrichtingsmaatregelen

Moersbergen

Bij alle maatregelen worden de regels van de Flora- en faunawet in acht genomen. In opdracht van Het Utrechts Landschap heeft Landlab¹⁷ een ontwikkelingsvisie voor het landgoed Moersbergen opgesteld (zie Bijlage 3 voor de plankaart). Uit deze visie is een aantal projecten naar voren gekomen:

- *Project reconstructie hoofdlaan landgoed entree.* Belangrijkste onderdelen van deze reconstructie zijn de verplaatsing en verkleining van de parkeerplaats en het 'doortrekken' van de Moersbergselaan.
- *Project reconstructie oude tuinderij.* Dit project bestaat vooral uit het opschonen van de erven, het verwijderen van dichte begroeiingen en het openmaken van de laan dwars op de Moersbergselaan (o.a. verwijderen schuur). Door middel van hagen kan het oude blokkenpatroon van de tuinderij weer zichtbaar gemaakt worden. Om de tuinderij heen wordt een wandelpad gerealiseerd.
- *Project laanstructuur.* Het accent komt te liggen op de royale noord-zuidlanen die het landgoed structureren. Indien nodig worden delen van deze lanen aangevuld of omgevormd (bijv. het verwijderen van sparren in de laan bij de entree). Ondergroei wordt waar nodig verwijderd. De laan parallel aan de Moersbergselaan ten westen van de centrale akker wordt naar de Gooyerdijk doorgetrokken, maar hier komt geen entree. Het noordelijke verlengde deel van de laan ten oosten van het parkbos wordt niet doorgetrokken.¹⁸
- *Project centrale akker.* Dit project bestaat uit realisatie van een wandelpad door de akker en herstel van het uitzicht op de akker vanaf de ijskelder. Aanplant van een clump (bomengroep) op de akker, om de zichtlijn vanaf het kasteel te versterken, behoort tot de mogelijkheden. De invloed van deze maatregelen op de archeologische waarde wordt onderzocht. De ijskelderheuvel wordt gerestaureerd (aangevuld met zand).
- *Project verplaatsing boomgaard.* Indien mogelijk wordt de vervallen, weinig vitale boomgaard verplaatst richting het erf van de pachter.

Een groot deel van deze projecten is alleen in samenwerking met en met toestemming van de pachter en erfpachters mogelijk.

Het landgoed is sterk verdroogd. Terugbrengen van een natuurlijk peilregime of het peil verhogen staat haaks

op agrarische belangen en is voorlopig waarschijnlijk niet realiseerbaar. In overleg met de pachter kan wel een aantal maatregelen getroffen worden waardoor lokaal kwelgebonden vegetaties, amfibieën en libellen weer een kans krijgen:

- *Project poelen.* Aanleggen van twee poelen in de zuidelijke graslanden (één west, één oost). Na aanleg worden de oevers deels jaarlijks gemaaid, deels eens per twee jaar (dit gebeurt gefaseerd).
- *Project natuurvriendelijk oevers.* Het gaat met name om de oevers van de sloot langs de Gooyerdijk en de sloten in de oostelijke graslanden. Oevers worden geleidelijk gemaakt en plas-drassituaties gecreëerd. De oevers worden gefaseerd gemaaid. Een strook van 5m wordt niet bemest, maar door maaien en afvoeren verschaald.
- *Project watervoorziening slotvijver.* De slotvijver wordt nu gevoed door grondwater op te pompen. Onderzoek moet uitwijzen of en hoe het water op peil gehouden kan worden zonder grondwater op te pompen.

Stameren

Project heide-uitbreiding

Op Stameren gaan bestaande restanten heide met elkaar en de omgeving verbonden worden (zie beheerkaart Bijlage 6). De regels van de Flora- en faunawet worden in acht genomen. Daarnaast zal archeologische begeleiding plaatsvinden.

Door deze uitbreiding krijgen zeldzame, kritische heidesoorten meer de ruimte. In het zuiden wordt langs paden een verbinding met het Aspergeveld gerealiseerd. Naar het noorden toe wordt een verbinding met de zanderij en enkele graslandjes gemaakt. Daartoe wordt een oude zichtas vanaf het landhuis hersteld. Bij de uitbreiding van het centrale veld wordt voor een groot deel de situatie van rond 1930 hersteld. Wel wordt ten noorden van het zandpad ook een strook heide ontwikkeld om een geleidelijke overgang naar het bos ten kunnen creëren via groepjes opslag van grove den, berk en zomereik. In het zuidoosten wordt de heide begrensd door een karakteristieke laan en oudere opstanden grove den. Hier wordt lokaal het grovedennenbos geopend, zodat verspreid heide en heischrale vegetaties in het bos de ruimte krijgen (deze worden meebegraasd).

De stobbes worden na het rooien voor een belangrijk deel niet verwijderd, zodat er weinig bodemverstoring optreedt.

¹⁷ Studio voor landschapsarchitectuur.

¹⁸ De laan ten oosten van het parkbos is 'afgesloten' door een boom van dezelfde leeftijdsklasse als de laan zelf.

Stobbes fungeren als bron voor tal van insecten en hun predatoren. Daarnaast zijn deze stobbes van belang voor paddenstoelen en na enkele decennia voor korstmossen. Dikke pakketten strooisel worden verwijderd (o.a. andere onder Douglas) en er wordt kleinschalig geplagd. Na uitbreiding van de heide, zal begrazing door een gescheperde schaapskudde meteen worden gestart.

3.2 Beheermaatregelen

Moersbergen

Zie Bijlage 4 en 5 voor de vak- en afdelingskaarten en Bijlage 7 voor de beheerkaart van het landgoed Moersbergen en 'uitbreiding Leeuwenburg'.

Bosbeheer vak 5 'uitbreiding Leeuwenburg'

Zie kaart 15 en 16 voor de vak- en afdelingskaart en beheerkaart van de 'uitbreiding Leeuwenburg'.

- De opslag van uitheems naalddhout in de verjongingseenheid in het zuidelijke deel van afdeling 5f wordt verwijderd. Winterlinde en hazelaar worden groepsgewijs aangeplant. Op de grens van deze afdeling met de Gooyerdijk wordt een struweel van voornamelijk meidoorn, sleedoorn, hondsroos, egelantier, hazelaar en zoete kers aangeplant. Nadruk in het plantsoen ligt dus op voor fauna interessante besdragende soorten.
- Verjonging van Amerikaanse vogelkers onder de eiken van afdeling 5p wordt bestreden. Winterlinde, haagbeuk en hazelaar worden groepsgewijs aangeplant als struiklaag en tweede etage.
- Afdelingen 5a, b, c, d, m, n, o en het noordelijke deel van f worden de komende beheerperiode omgevormd (zie kaart 15 en 16). Het gaat om circa 6,5ha. Het omvormen van deze percelen wordt in twee keer gerealiseerd,

ruim 3ha per keer, te weten aan het begin van de beheerperiode en aan het einde. Deze 3ha zijn verdeeld over de om te vormen percelen. Een verjongingseenheid is tussen de 0,5 en 1,5ha groot. Bij het omvormen vindt kaalkap van de exoten plaats. In enkele afdelingen zijn recent verjongingseenheden gemaakt, tot twee keer de boomlengte (o.a. afdelingen a, b, c). Deze open plekken worden eerst uitgebreid en ingeplant met loofhout. Vijf jaar later worden de overige 3ha omgevormd. Bij deze omvorming worden de ervaringen ten aanzien van soortgebruik en beschermende maatregelen tegen wildvraat gebruikt die zijn opgedaan bij de vorige omvorming.

- De volgende soorten worden aangeplant (dichtheid ca. 2500-3000 bomenha-1): winterlinde (dominant, ca. 60 procent), haagbeuk, winterkern en zomereik, ratelpopulier, boswilg, zoete kers, hazelaar, gladde iep, fladderiep en es:
 - Ratelpopulier en boswilg zijn snelgroeiende pioniersoorten, waarbij met name ratelpopulier een snelle hoogtegroei vertoont. Hierdoor ontstaat in relatief korte tijd een gevarieerd bosbeeld.
 - Van zowel gladde iep als fladderiep wordt één groep aangeplant. Deze groepjes liggen ver uit elkaar en hebben een diameter van 30-45m (ca. een à anderhalf keer de volwassen boomhoogte). In de omgeving komt geen iep meer voor. Ondanks dat de kans op iepenziekte altijd aanwezig is, helpt het op kleine schaal introduceren van deze soort de biodiversiteit te verhogen. Door de kleinschaligheid zal bij eventueel sterven door ziekte de invloed op het bosbeeld gering zijn. Jaarlijks controleren op ziekte is gewenst. Gladde iep is inheems voor dit deel van Nederland, fladderiep is beperkt tot het oosten van Nederland. Deze laatste soort is mogelijk minder vatbaar voor de iepenziekte.
 - Van es worden enkele groepen in het zuid(oosten)

aangeplant. Es heeft minimaal matig vochtige bodems nodig, bij voorkeur vrij voedselrijk en/of kalkhoudend. Aan deze eisen wordt in elk geval in het zuiden van vak 5 voldoende voldaan.¹⁹

- Zoete kers komt op voedselarme tot matige voedselrijke bodems voor (zowel basisch als zwak zuur). Er moet wel voldoende bodemvocht aanwezig zijn. De soort houdt niet van natte voeten. Aan deze eisen wordt in het om te vormen gebied voldaan. Aanplant vindt deels plaats aan de randen van percelen, onder andere groepsgewijs langs paden, zodat recreanten kunnen genieten van de voorjaarsbloei. Daarnaast wordt zoete kers gemengd met winterlinde, winter- en zomereik. De relatief snelle groei van zoete kers geeft deze soort voldoende voorsprong. Mengingen met snelgroeiende pioniers pakken vaak verkeerd uit voor zoete kers.
- Hazelaar en haagbeuk worden aangeplant als struiklaag en tweede boomlaag.
- Langs afdelingen o, p en m wordt een struweel van besdragende struiken aangelegd, vergelijkbaar met de zuidrand van afdeling 5f. Binnen deze beheerperiode is afzetten van de nieuw aan te planten houtwallen niet aan de orde. Op termijn is periodiek en gefaseerd afzetten nodig om struweel in stand te houden.
- Na overleg met de pachter van het landbouwperceel (afdeling 5t) wordt de houtwal Amerikaanse vogelkers opgeruimd en vervangen met inheemse besdragende struiken.
- De overgebleven Hemlock in afdeling 5w (<0,3ha) wordt verwijderd. Verjonging van Hemlock is agressief in deze en aangrenzende afdelingen.

- Voor de overige afdelingen van vak 5 geldt 'regulier' bosbeheer, bestaande uit dunningen met toekomstbomen en bestrijding van Amerikaanse vogelkers.

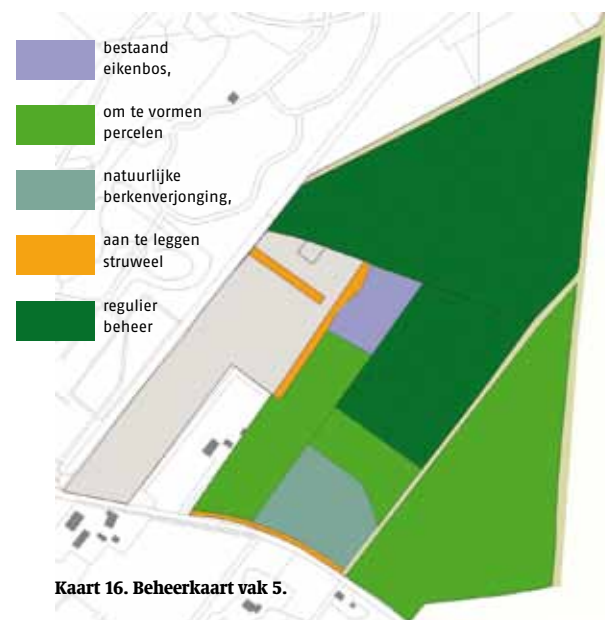
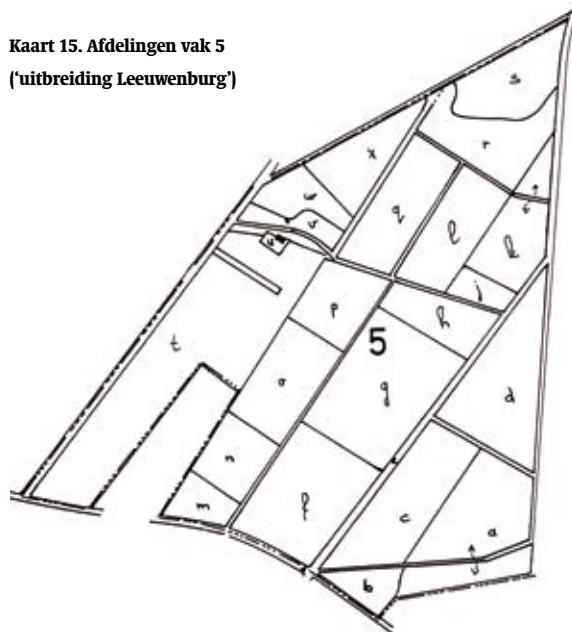
Beheer parkbos

Het beheer van het parkbos is als volgt:

- In het parkbos vindt een dunning plaats waarbij monumentale eiken, beuken en bijzondere solitaire en de tweede boomlaag, worden de monumentale bomen weer goed zichtbaar. Het hout wordt afgevoerd, inclusief versnipperd takmateriaal.
- Grote gaten in de kroonlaag, door het uitvallen van oude bomen, worden gevuld door het planten van solitaire of groepjes bomen. Bij gaten van voldoende omvang verdient het gebruik van inlandse eik of bijzondere solitaire de voorkeur. Zomereik is codominant in de kroonlaag, maar natuurlijke verjonging van deze soort is afwezig (natuurlijke verjonging wordt gedomineerd door beuk en gewone esdoorn).
- Onder de boomlaag wordt een struiklaag ontwikkeld. Hulst verjongt zich uitstekend in dit bos. Daarnaast kan taxus en lokaal rododendron worden geïntroduceerd. Op de overgang naar het grasland kan ook meidoorn worden gebruikt (van belang voor struweelvogels als de spotvogel). Door een goedontwikkelde struiklaag zal ongewenste opslag van bomen waarschijnlijk snel minder worden. Deze struiklaag wordt niet overal in het parkbos toegepast om ook een stinzenflora de kans te geven.
- Zo nodig wordt eens per (drie à) vijf jaar ongewenste bosopslag verwijderd.

¹⁹ Het Langbroeker-Weteringgebied staat bekend om essenhakhout. Deze kleigronden zijn optimaal voor es. De overgangzone is waarschijnlijk sub optimaal. Dit betekent niet dat es hier niet zou kunnen groeien. Wel is de concurrentiepositie, met name door grote lichtbehoefte op latere leeftijd, zwakker (t.o.v. soorten als beuk en winterlinde).

Kaart 15. Afdelingen vak 5 ('uitbreiding Leeuwenburg')

Kaart 16. Beheerkaart vak 5.

Foto 18. Gazon achter kasteel Moersbergen, 1970 M. Berger

Foto 19. Gazon achter kasteel Moersbergen, 2010 Markus Feijen

Foto 20. Oostelijke deel van de Snoekvijvers. Een slootverbreding op de overgang van bos naar open ruimte (met veel riet). Markus Feijen, 2010

Foto 21. Poel op de overgang van het weiland in afdeling 1f naar het bos. De oever is recent vrijgemaakt van houtige opslag. Markus Feijen, 2010

- Het beheer van het parkbos is gericht op het toevoegen van een voorjaarsaspect van stinzenplanten, deze worden ingebracht (voor soorten zie hierna). Op dit moment zijn de voorjaarsbloeiërs beperkt tot lelietje-der-dalen.
- De eikenlaan vanaf de Gooyerdijk richting het koetshuis dreigt aan de kant van het parkbos (westzijde bos) onderdrukt te worden door jongere beuken (deels als tweede rij van de laan). Deze beuken en alle houtige opslag worden verwijderd. Het noordelijke deel van de laan, dus net ten zuiden van het koetshuis, wordt verjongd met zomereik. De elzenrij (westzijde laan) wordt eens per drie à vijf jaar geknot.
- Aan de westzijde van het bos (= oostzijde laan) ontstaat ruimte voor een stinzenflora, deze wordt ingebracht. Soorten: onder andere boshyacint, breed longkruid, knikkende vogelmelk, lenteklokje, sneeuwkllokje, vingerhelmbloem, holwortel, gevlekte aronskelk, Italiaanse aronskelk en daslook. Daarnaast kan ook een oudbossoort als bosanemoon uit een lokale bron worden ingebracht.
- Op de overgang van het parkbos naar het centrale grasland liggen ook mooie kansen voor een stinzenflora. Soorten: onder andere daslook, boerenkrokus, bosanemoon, Italiaanse aronskelk, gevlekte aronskelk, holwortel, vingerhelmbloem, winterakoniet, sneeuwkllokje, lenteklokje, knikkende vogelmelk, breed longkruid en de bostulp. Deze rand wordt eenmaal per jaar gemaaid en afgevoerd, na zaadzetting (dus vanaf eind juni of later tot in september).
- Het grasland (foto 18 en 19) wordt voorlopig twee (tot drie) keer per jaar gemaaid, om de concurrentiepositie van kruiden ten opzichte van grassen te versterken.
- Rondom de poel (verbrede sloot, foto 20) in het parkbos wordt periodiek houtige opslag verwijderd. De poel wordt

- geschoond wanneer noodzakelijk en mogelijk gebaggerd in de komende beheerperiode. Het rietland wordt eens per drie jaar gefaseerd gemaaid. Een deel van het maaisel wordt verwerkt in broedhopen voor ringslangen.
- Uit de laan ten oosten van het parkbos wordt liggend dood hout en takkenmateriaal verwijderd. Omgewaarde kluiten worden geëgaliseerd.
- De rand van de slotvijver wordt jaarlijks gemaaid en de bamboe met wortel en al verwijderd.
- De zichtas vanaf het huis over de Moersbergselaan, de zichtlijn naar de oostelijke weilanden en de zuidoostelijke zichtas worden opengehouden.
- Houtige opslag langs de vaart ten noorden van het bos wordt eens per drie à vijf jaar verwijderd.

Beheer overig bos

Voor de overige percelen geldt dat:

- Door middel van dunningen inheemse (loof)bomen in principe worden bevoordeeld boven uitheems naald- en loofhout.
- Monumentale Weymouthdennen en Europese lorken, kenmerkend voor het landgoed, ruimte krijgen.
- De maat van de te vellen bomen in verhouding dient te staan tot de te bevoordelen bomen.
- Lokaal vitale relatief oudere naaldhoutopstanden in stand worden gehouden.
- Amerikaanse vogelkers en verjonging en opslag van Amerikaanse eik worden bestreden.

Daarnaast wordt:

- Opslag van uitheems naaldhout uit verjongingseenheden verwijderd (o.a. afdeling 3p).
- Hemlock in afdeling 4w/g verwijderd vanwege agressieve verjonging in deze en omringende afdelingen.

- Groepsgewijze herplant inheems loofhout.
- Het eikenspaartelgenhout dat onder druk staat van Douglas vrijgesteld en verjonging van Douglas tegengegaan.

Geleidelijke overgang:

- De verjongingseenheid in de smalle strook bos tussen akker en weiland (afdeling 2h, opgeruimde lariks) wordt ingeplant met winterlinde. De overgangen naar het weiland en de akker worden geleidelijk gemaakt, met een mantel en zoom. De mantel zal vooral bestaan uit besdragende struiken.
- Er wordt overlegd met de pachter of een faunarand rond (een deel van) de akker gerealiseerd kan worden.

Lanen:

- Het onderhoud van de hoofdlanen bestaat uit het verwijderen van houtige opslag en takkenmateriaal. Blad wordt in de herfst weggeblazen (ook uit de bermen) om modderpoelen te voorkomen en schrale bermen voor mycorrhiza paddenstoelen te ontwikkelen. Deze bermen worden niet bereiden. Dode of stervende bomen worden weggenomen (en vervangen indien mogelijk) of gekandelabeerd.

Graslandbeheer

Twee graslanden zijn op dit moment in beheer bij Het Utrechts Landschap. De noordelijke weide wordt per 2010 in hooibeheer (op termijn met nabeweidings) genomen om te verschrallen. De middelste weide wordt voorlopig beheerd als standweide, begraasd door paarden. Hier wordt een mantel met zoom ontwikkeld. Op termijn wordt dit perceel ook als hooiweide in beheer genomen. Bij de poel in het zuidwesten van Moersbergen (zie Bijlage 7 en foto 21) wordt elzenopslag (periodiek) verwijderd

om sterke overschaduw en het risico van verkrozing te verkleinen. Daarnaast wordt een broedhoop voor ringslangen aangelegd en onderhouden.

Recreatie

- Wegen en paden zijn opengesteld voor wandelaars.
- Paarden zijn alleen toegestaan op de ruiterroute. De royale ruiterroute wordt hersteld. Alle 'wildgroeipaadjes' worden permanent afgesloten.
- Het landgoed is over de Moersbergselaan toegankelijk voor gemotoriseerd bestemmingsverkeer. Vanaf de Gooyerdijk is het landgoed niet bereikbaar voor gemotoriseerd verkeer. Recreanten dienen op de parkeerplaats te parkeren.
- Fietsers zijn welkom op de fietspaden en Moersbergselaan.
- De bestaande wandelroute wordt uitgebreid met een route door het parkbos. Hoe deze route precies loopt wordt nader bekeken.
- Honden zijn aangeliend toegestaan.

Hoog Moersbergen en Stameren

Zie Bijlage 6 voor de beheerkaart.

Grasland- en heidebeheer

- De twee graslandperceeltjes in het noorden van Stameren worden verschraald door jaarlijks te maaien en af te voeren. Om de vervilting van het perceel langs de A12 te doorbreken wordt een gescheperde schaapskudde ingezet.
- De heide en een deel van het omringende bos worden begraasd met een gescheperde schaapskudde. Ook enkele bospaden worden op deze manier verschraald, waardoor meer ruimte ontstaat voor warmteminnende soorten.

Bosbeheer

- Door middel van dunningen met toekomstbomen worden inheemse boomsoorten in principe bevoordeeld boven uitheems naald- en loofhout, uitgezonderd monumentale Weymouthdennen en Europese lorken.
- Amerikaanse vogelkers en verjonging en opslag van Amerikaanse eik worden bestreden. Vooral in het noordwestelijke deelgebied zijn Amerikaanse eik en vogelkers dominant aanwezig in de struiklaag.
- Lokaal (met name ten zuiden van huize Stameren) worden vitale naaldhoutopstanden in stand gehouden.
- Lokaal kan in deze uitheemse opstanden beuk en winterlinde worden aangeplant.
- Het scherm van Pinus contorta in afdeling 2a (zuidoost-Stameren) wordt gekapt.
- De larikspercelen ten noorden van de geplande heide-uitbreiding worden gedund. Daarnaast vindt groepenkap plaats. Verjonging wordt gestuurd op grove den en berk. Door forse dunningen wordt de aansluiting op de heide een stuk geleidelijker.
- Het dennenbos rondom de uitbreiding van de heide wordt gedund en deels meebegraasd door de schaapskudde.
- Het met spontaan, nagenoeg inheems bos begroeide noordelijke deel van Hoog Moersbergen heeft voorrang bij de prunusbestrijding. Takkenmateriaal wordt hier langs sommige bospaden (ongeveer 10m breed) verwijderd zodat schrale bermen ontstaan, geschikt voor warmteminnende soorten. De laatste opstanden lariks en Douglas worden hier verwijderd.

Recreatie

Recreatieve zonering is als volgt:

- Het noorden van Hoog Moersbergen wordt rustig gehouden, dit deel van het plangebied is van groot belang voor het functioneren van de ecologische corridor vanaf het ecoduct Mollenbos naar de Kaapse bossen. Een deel van de paden wordt daarom opgeheven. Na realisatie van het ecoduct Mollenbos wordt de wandelroute in het noordelijke deel van Hoog Moersbergen opgeheven.
- De zandwegen binnen het plangebied, voor zover nu nog opengesteld voor gemotoriseerd verkeer, worden afgesloten.
- De parkeerplaats van Stameren (bij de A12) is een groene entree van het Nationaal Park de Utrechtse Heuvelrug. Vanaf deze entree vertrekt een wandelroute die door het bos en de geplande heide-uitbreiding loopt.
- Wandelaars zijn welkom op wegen en paden, aangelijnde honden zijn toegestaan. Het zuidoostelijke deel is hondenloslooplegebied.
- Door het plangebied lopen meerdere ruiterspaden, maar geen route. Paarden zijn alleen welkom op deze ruiterspaden.

3.3 Monitoring

Het Utrechts Landschap vindt het belangrijk te weten welke planten en dieren waar in haar natuurgebieden voorkomen. We willen namelijk gebiedseigen planten en dieren zo veel mogelijk de ruimte bieden. Onderzoek naar de ontwikkeling van populaties is een belangrijk middel om het gevoerde beheer te evalueren. Het bereiken van de doelstellingen zoals geformuleerd in hoofdstuk 2 wordt gemonitord aan de hand van de volgende indicatoren:

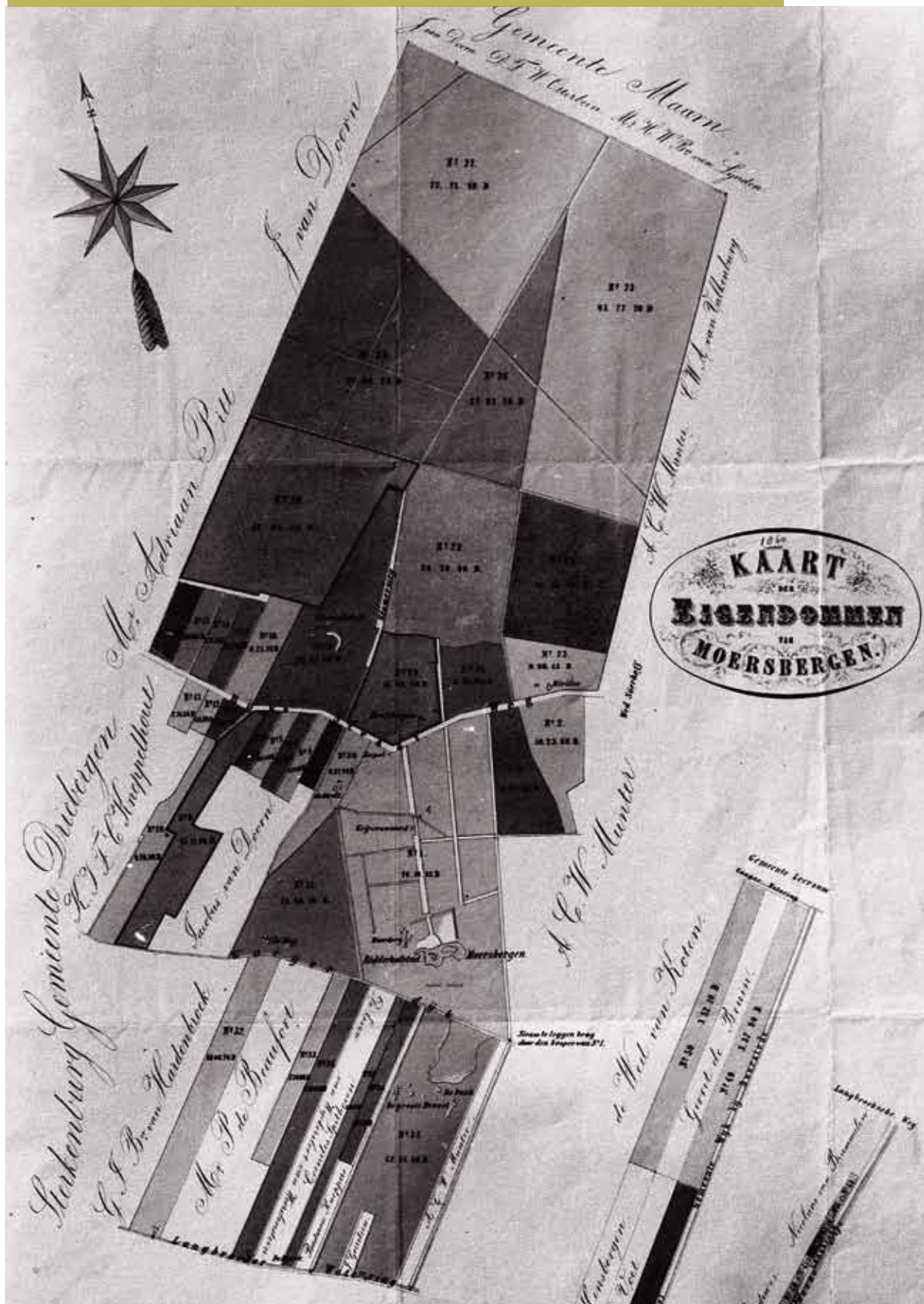
- Aanwezigheid van (programmabeheer)doelsoorten, Rode en Oranje Lijst-soorten.

Voordat de in paragraaf 3.1 beschreven projecten worden uitgevoerd zullen eerst inventarisaties plaatsvinden, zodat met de aanwezige flora (inclusief paddenstoelen) en fauna rekening kan worden gehouden.

Gebruikte literatuur

- Berendsen, H.J.A. (1982). *De genese van het landschap in het zuiden van de provincie Utrecht. Een fysisch-geografische studie* (Utrechts Geografische Studies 25). Utrecht: Geografisch Instituut Rijksuniversiteit Utrecht.
- Berendsen, H.J.A. (1996). *De vorming van het land. Inleiding in de geologie en de geomorfologie* (serie Fysische geografie van Nederland). Assen: Van Gorcum.
- Berge, J. ten, & Kleunen, A. van (2009). *Overzicht broedvogels Moersbergen 2009*. Doorn: Vogelwacht Utrecht, afdeling Doorn/Driebergen.
- Bijtel, H.J.V. van den (1990). *Van bos naar open veld. Een beschrijving van de broedvogelbevolking van het Langbroekergebied en de Centrale Heuvelrug*. Leusden: Vogelwacht Utrecht.
- Bijtel, H.J.V. van den (2000a). *Poelen in het Kromme Rijngebied een evaluerend onderzoek*. Driebergen-Rijsenburg: Van den Bijten ecologisch onderzoek.
- Bijtel, H.J.V. van den (2000b). *Poelen in het Kromme Rijngebied een evaluerend onderzoek. Beschrijving waterlichamen*. Driebergen-Rijsenburg: Van den Bijten ecologisch onderzoek.
- Bijtel, H.J.V. van den (2005). *Monitoringsgegevens Stameren en Stamerhoef 2005*. Driebergen-Rijsenburg: Van den Bijten ecologisch onderzoek.
- Blijdenstijn, R. (2007). *Tastbare tijd. Cultuurhistorische atlas van de Provincie Utrecht*. Utrecht: Provincie Utrecht.
- Blok, A., et al. (1976). *Beheerplan voor het Landgoed Moersbergen eigendom van de stichting 'Het Utrechts Landschap', periode 1-6-1976/1-6-1986*. Doorn: Stichting Het Utrechts Landschap.
- Bos, N. (1992). *Beheerplan voor Landgoed Moersbergen voor de periode 1992–2002*. Concept. De Bilt: Stichting Het Utrechts Landschap.
- Coelen, J. van der, Keijl, G., & Vliet, F. van der (1989). *Vleermuizen in enkele terreinen van Stichting Het Utrechts Landschap*. Amsterdam: Stichting Vleermuis-Onderzoek.
- Datema, R.R. (2004). *Beschrijving van de bestaande toestand van de archeologische monumenten in de terreinen van Stichting Het Utrechts Landschap*. Amersfoort: Stichting Archeologische monumentenwacht Nederland.
- Dijksterhuis, K., & Hut, H. (2009). *Akkervogels*. Zutphen: Roodbont Uitgeverij.
- Groot, L. (1995). *Een vegetatiekundige en floristische verkenning van de graslanden van Stichting Het Utrechts Landschap*. De Bilt: Stichting Het Utrechts Landschap.
- Hommel, P., et al. (2007). *Terug naar het lindenwoud. Strooiselkwaliteit als basis voor ecologisch bosbeheer*. Utrecht: KNNV Uitgeverij.
- IWACO (2000). *Verdrogingsbestrijding landgoed Moersbergen*. Rotterdam: IWACO.
- Klingen, L.A.S., Litjens, G.J.J.M., & Clercx, A.P.P.M. (1985). *Beheerplan voor het bosgebied Hoog Moersbergen gelegen in de gemeente Doorn voor de periode 1985–1995*. De Bilt: Stichting Het Utrechts Landschap.
- Nationaal Park Utrechtse Heuvelrug (2004). *Uitvoeringsplan Sterrenteam Mollenbos*. Utrecht: Sterrenteam Mollenbos.
- Oijen, D.C.C. van, et al. (2005). Tree species composition in ancient forests affects in forest understorey species distribution through humus interaction. *Applied Vegetation Science* 8, 155-166.
- Olde Meierink, B. et al. (red.) (1995). *Kastelen en ridderhofsteden in Utrecht*. Utrecht: Matrijs.
- Provincie Utrecht (1999). *Basisdocument verdrogingsbestrijding landgoed Moersbergen*.
- Provincie Utrecht (2001). *Utrechtse Natuurdoeltypen*.
- Provincie Utrecht (2001). *Natuurgebiedsplan Kromme Rijn gebied*.
- Provincie Utrecht (2002). *Natuurgebiedsplan Utrechtse Heuvelrug*.
- Provincie Utrecht (2003). *Soortbeschermingsplan kamsalamander*.
- Provincie Utrecht (2003). *Atlas aardkundig waardevolle gebieden*. Utrecht: Dienst Ruimte en Groen, sector RER.
- Provincie Utrecht (2004). *Streekplan 2005–2015*.
- Vogelwacht Utrecht (1980). *Broedvogelinventarisatie Hoog Moersbergen 1980*. Leusden: Vogelwacht Utrecht.
- Weeda, E.J., Schaminée, J.H.J., & Duuren, L. van (2000). *Atlas van plantengemeenschappen in Nederland. Deel 1: Wateren, moerassen en natte heide*. Utrecht: KNNV Uitgeverij.
- Weeda, E.J., Schaminée, J.H.J., & Duuren, L. van (2002). *Atlas van plantengemeenschappen in Nederland. Deel 2: Graslanden, zomen en droge heiden*. Utrecht: KNNV Uitgeverij.
- Wildschut, J.T., Brijker, H.J., & Dool, E. van den (2004). *Oude boskernen van de Utrechtse Heuvelrug*. Utrecht: Provincie Utrecht, sector RER.

bijlage 1 Kaart eigendommen Moersbergen 1860

bijlage 2 Redengevende beschrijving en begrenzing RCE

Historische tuin- en parkaanleg behorende tot de buitenplaats Moersbergen

De oprijlaan en tevens hoofas van de aanleg wordt gevormd door een ca. 800m lange met eiken beplante laan, die enkele graden naast de as van het huis is georiënteerd. Aan het eind van de negentiende eeuw is de laan met een westwaartse bocht verlegd. Maar de perspectiefwerking van de laan als zichtas op het huis is behouden door de aanleg van een verdiepte weide voor het huis. Deze weide met aha-effect zorgt voor een verrassend landschapselement. Van de achttiende-eeuwse aanleg (zie kaart 1706) resteren naast de oprijlaan, ook de laan aan de westzijde (Leeuwenburgerlaan) en de noordgracht. De aanleg in landschapsstijl is in twee fasen te onderscheiden. In de periode tussen 1824 en 1832 is de omgrachting tot een vijverpartij vergraven en het parkbos met slingerpaden ten zuiden van het huis aangelegd (zie kadastrale kaart 1829), tevens is het voorplein, na de sloop van de dienstwoningen, omgevormd tot een open ruimte (zie Litho P.J. Lutgers 1869). In de periode tussen 1900 en 1925 is het sterrenbos, dat in 1869 nog gaaf aanwezig was, in een landschapspark getransformeerd en is in het parkbos ten zuiden van het huis een doorzicht naar de Gooyerdijk gecreëerd. Ten westen van de oprijlaan ligt een coulissenlandschap met open weiden afgewisseld met bospartijen. De grote weide schuin voor het huis werd oorspronkelijk doorsneden door een rechte laan, in het verlengde van de oost-west laan van het sterrenbos. Deze laan wordt aan de westzijde beëindigd door een heuvel (oorspronkelijk een ijskelder/uitzichtpunt). Direct aan de westwaartse bocht liggen het koetshuis en de dienstwoning, ook de moestuin is hier sinds de negentiende eeuw gesitueerd. Ten oosten van de oprijlaan ligt het parkbos, dat in de tweede helft van de achttiende eeuw als een sterrenbos is aangelegd en rond 1900 met slingerende lanen is ingericht (waarvan thans de noord-oost laan resteert). De kern van de aanleg in landschapsstijl, geflankeerd door weilanden, is rondom het huis gelegen met een enkel slingerpad, boomgroepen en solitaires. Rond 1824 is de dubbele gracht vergraven tot een niervormige waterpartij met wormvormig uitsteeksel aan de westzijde en een ovaal eiland aan de oostzijde. Vanaf het huis loopt een oostwaartse zichtas over de waterpartij naar de

weilanden. Ter plaatse van de huidige boomgaard werd deze as gevat in een zichtlaan (zie kadastrale kaart 1829), die thans niet meer aanwezig is. De noordgracht is als formeel element behouden en functioneert enigszins als 'grand canal'. Achter het kasteel is rond 1925 een zichtas naar de Gooyerdijk uitgespaard, omsloten door een zich verwijdende en vernauwende grillig gevormde bosrand. De Gooyerdijk vormt van oudsher de zuidgrens van de buitenplaats.

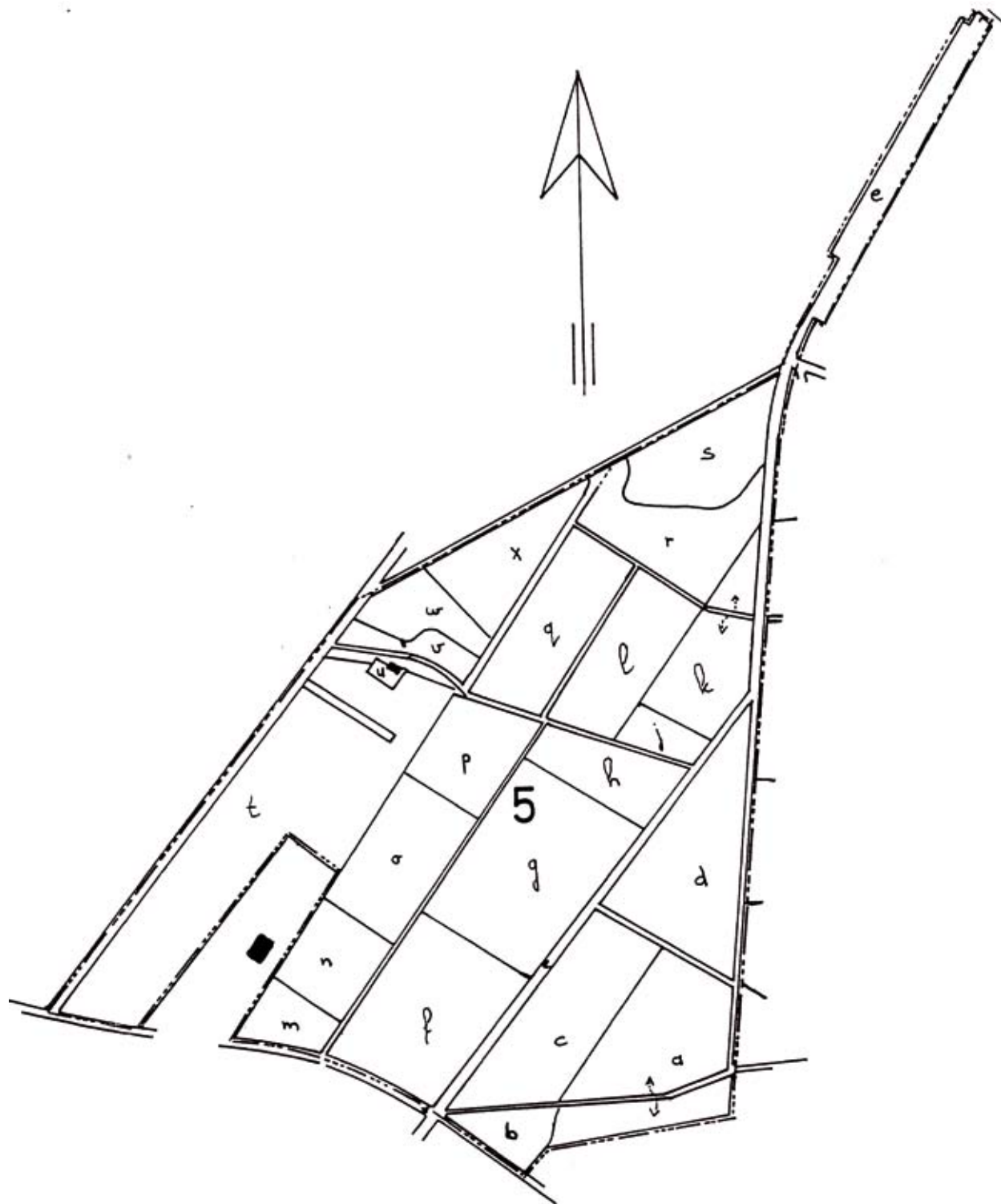
Waardering. Historische park- en tuinaanleg behorende tot de buitenplaats Moersbergen van algemeen belang:

- vanwege de bij de buitenplaats behorende parkaanleg in landschapsstijl, waarin de oprijlaan als karakteristiek 18de-eeuws formeel element gehandhaafd is;
- vanwege de gaaf bewaarde elementen in landschapsstijl, zoals de niervormige waterpartij met eiland en de verdiepte weide voor het huis, die door zijn aha-effect een bijzonder en uniek onderdeel vormt;
- vanwege de functioneel-ruimtelijke samenhang met de verschillende onderdelen van de buitenplaats.

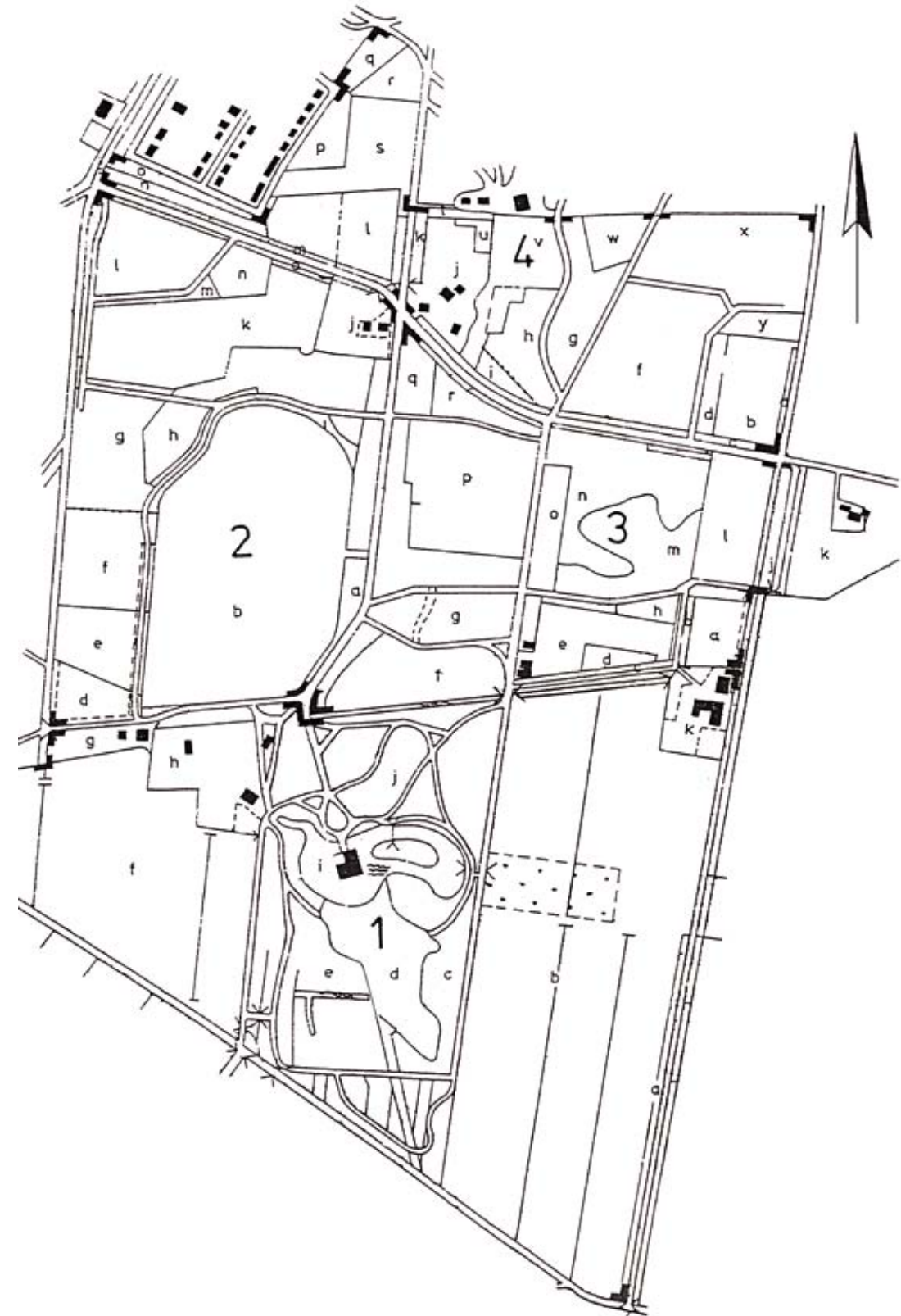
bijlage 3 Plankaart Landlab herinrichting Moersbergen

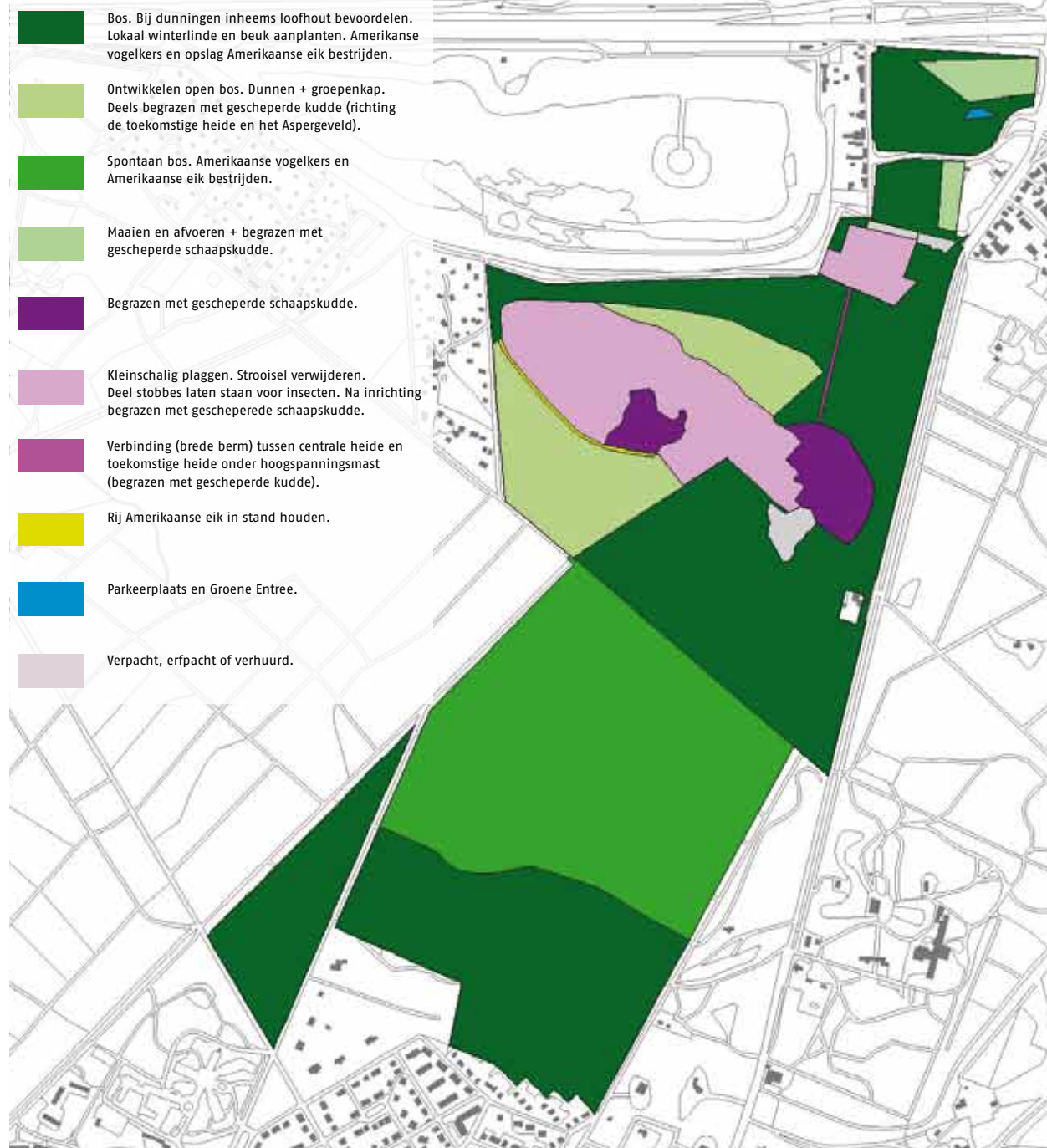
bijlage 4 Afdelingen vak 5 ('uitbreiding Leeuwenburg')

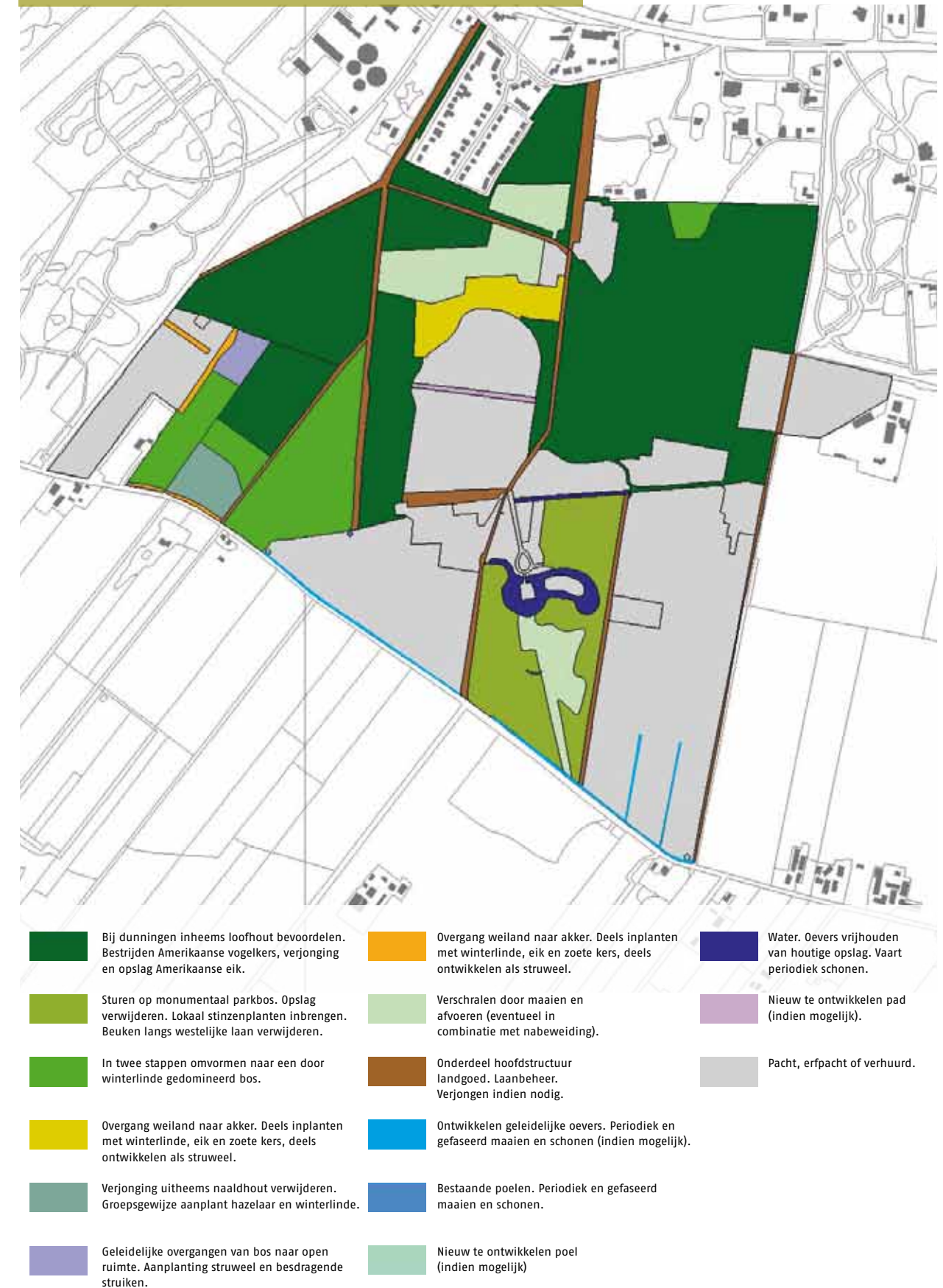
bijlage 5 Vak- en afdelingskaart Landgoed Moersbergen

bijlage 6 Beheerkaart Hoog Moersbergen en Stameren

bijlage 7 Beheerkaart Moersbergen

Colofon

Uitgave:

Stichting Het Utrechts Landschap

Postbus 121

3730 AC De Bilt

030 220 55 55

info@utrechtslandschap.nl

www.utrechtslandschap.nl

december 2010

Inhoud:

Het Utrechts Landschap

Auteur:

Markus Feijen

Boswachter:

Martijn Bergen

Extern advies:

Herman van den Bijtel

Klankbordgroep beheerplannen

Provincie Utrecht

Ontwerp en vormgeving:

Yvet Hollander